

Föreningen för Västgötalitteratur



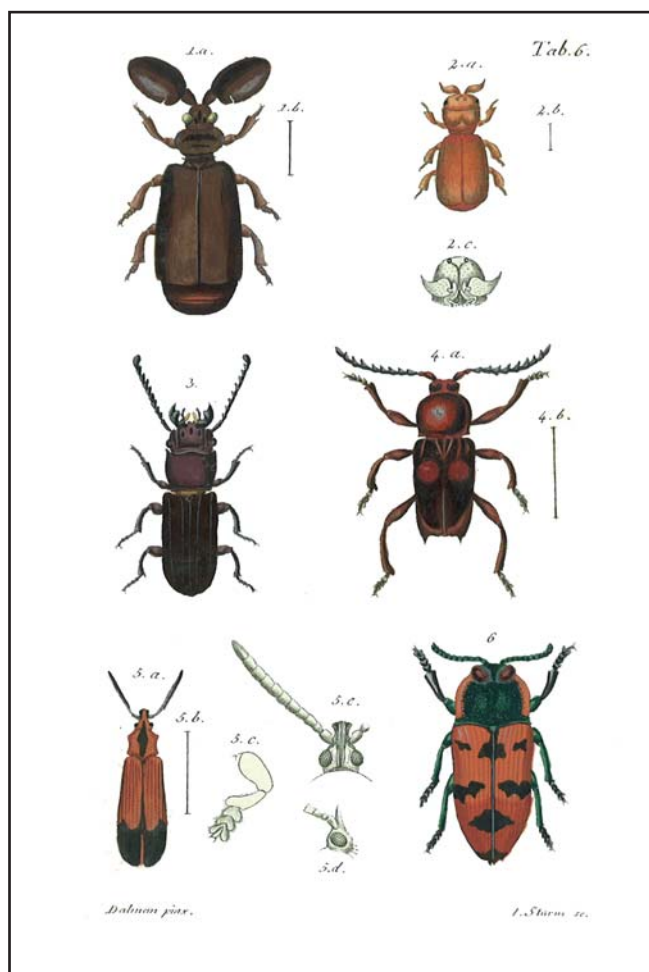
Meddelande

År 2011

NR 2

2011-06-20

Ut i naturen!



När sommaren kommer vill allt fler ut i naturen. Varför inte på gammalt klassiskt sätt ta med ett förstörningsglas och börja undersöka det som inte syns direkt med ögat: blommor, småkryp och annat. Så har många västgötar gjort före oss. Vårt landskap har haft flera duktiga botanister, Entomologer, Ornitologer och Zoologer.

1811 publicerade Carl Johan Schönherr i *KVAH* en beskrivning på *Pulex segnis*, en ny Svensk loppa. Ett 20-tal exemplar av denna hade Schönherr funnit i pälsen på en husmus hösten 1810.

Schönherr var född i Stockholm 1772 där hans fader var sidenfabrikör. 1812 lämnade han driften av sidenfabriken för att flytta till Sparresäter nära Skara. Hit flyttade han också sina samlingar och sitt bibliotek. Redan som barn hade han

börjat samla insekter. Från 1810 var han svåger med Gustaf Johan Billberg som också han var en insektsamlare av stora mått.

Schönherr utgav mellan åren 1806-17 **Synonymia insectorum, oder: Versuch einer Synonymie aller bischer bekannten Insecten**. Huvuddelarna trycktes i Stockholm med Appendix i Skara 1817. Sex fint graverade och koloretrade planscher medföljde arbetet. Fyra av dessa hade grave-rats av Palmstruch.

Den ovan återgivna planschen av vackra skalbaggar är ur Schönherrs Synonymia.

Carl Johan Schönherr avled 1848.

Lästips inför sommaren: Björn Dal. *Sveriges Zoologiska litteratur*, 1996

Föreningen för Västgöralitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 0511-165 40
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Epost: sven-olof.ask@tele2.se
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Järpås. 0510-910 16
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Skr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@gotene.se

Skattmästare: Sven-Olof Ask, Skara. 0511-165 40
sven-olof.ask@tele2.se

Christina Ström, Skarstad. 0512-205 19
vatteljuset@telia.com

Tore Hartung, Mariestad. 0501-187 42
tore.hartung@comhem.se

Ritwa Herjulfsson, Göteborg. 0762-11 40 31
ritwa@herjulfsson.se

Niklas Krantz, Göteborg. 031-44 04 53
b2_gods@hotmail.com

Hans Menzing, Skara. 0511-126 43
hans.menzing@telia.com

Clary Winberg, Trollhättan. 0520-21 25 83
clary.winberg@vgregion.se

Årsavgift 2011: Enskilda medlemmar 100 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 125 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och december.

Ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Birgitta Averberg, Skara
Ann-Mari Eklöv, Borås
Gert Forsman, Skövde
Kjersti & Bengt Gullstrand, Hjo
Margareta Hasselqvist, Trollhättan
Ingrid & Samuel Nilströmer, Borås
Per Persson, Töreboda
Gun-Britt & Magnus Wallquister, Axvall
Arne Wejerborn, Kungshamn



Björngatan 17 A • 553 37 Jönköping
Telefon 036-34 04 70 • 036-418 94
Mobil 070-748 83 25

ÖPPETTIDER

Måndag – Fredag 13.00 – 18.00

Lördag 10.00 – 13.00

Andra tider efter överenskommelse

En Västgötaby i Tivedsbygd

Ingemar Wikenros är en duktig och produktiv författare och amatörhistoriker med släktband i Tiveden. Många av hans skrifter handlar om livet förr i Udenäs med omnejd och hans senaste bok heter **Sannerud. Kyrkplats-Sockencentrum-Turistmål. En Västgötaby i Tivedsbygd**. Som alltid har författaren lagt ned ett gediget arbete med arkivstudier och intervjuer för att dokumentera byn. Tidiga fornfynd ger perspektiv bakåt och att den förste Sannerudsbonden, känd från en jordebok 1542, hette Simon nämns liksom att byn också hade en indelt soldat.

Läsaren får sedan följa utvecklingen i byn framåt i tiden, bygden lever och får gästgiveri, skola, kyrka, marknader, festplats, sågverk och affärer. En festlig skildring i boken berättar om kung Karl XIV Johans besök i byn. Han åtföljdes av ett åttiototal personer på 40 vagnar. Besöket levde länge i minnet hos befolkningen som gått man ur huse för att beundra all ståt. Kungen fick tack vare besöket en nyttig uppfattning om de eländiga vägarna i Tiveden och strax efter hans visit började landsvägen Askersund-Sannerud-Udenäs projekteras.

I dag är Tiveden en avfolkningsbygd men Sannerud försöker att etablera sig som ett turistmål. Man har ju nära till Tivedens vildmark och röda näckrosor och genom rid-, vandrings- och cykelleder gör man det lättare för besökare att hitta och trivas i bygden. Byalag ordnar konstrundor, marknad och service på turiststugan och tron på bygdens framtid och överlevnad är stor.

Wikenros bok är försedd med otaliga vackra och tidstypiska bilder, där finns också personskildringar och fastighetsförteckningar som vittnar om författarens noggrannhet och intresse. Hans kärlek till Tivedsbygden lyser tydligt fram i boken.

Tore Hartung

Boken **Sannerud** kan beställas genom e-post: ingemar.wikenros@telia.com eller per telefon 0501-10471. Pris 130 kr plus porto.

MATS REHNSTRÖM

Rara böcker, bibliografi & handskrifter



ANMÄL DIG FÖR ANTIKVIARIATETS NYHETS BREV

- De skickas till abonnenterna via E-POST
- Nyhetsbrevet distribueras i PDF-FORMAT
- De utkommer med en till två veckors mellanrum.

ANMÄLAN GÖRS ANTINGEN VIA E-POST:
rebnstroem@svaf.se

ELLER VIA FORMULÄRET PÅ VÅR HEMSIDA:
www.matsrebnstroem.se



Clas Alströmer

Jonas Alströmers tredje son, Clas, född 1736, var på sin tid en framträdande vetenskapsman och mecenat men är nu nästan okänd. Att den vanliga bukettblomman Alstroemeria är uppkallad efter honom känner inte många till, och det minnesmärke över hans märkliga insats för vägen längs sjön Aspen som ristats i bergväggen vid Jonsered missar man när man far förbi på tåget som löper på just denna väg.

Han var född i Alingsås, blev moderlös innan han fyllde två år och hade en problematisk relation till fadern, som inte tycks ha haft stora förhoppningar om honom. De vetenskapliga insatserna grundades i Uppsala där han var elev hos Linné och greps av intresse för botaniken. Under en drygt fyra år lång studieresa i Sydeuropa sände han mängder av växter, lökar, frön, snäckor, fiskar och även uppstoppade djur till Linné som satte stort värde på både dessa naturalier och på de botaniska detaljuppgifter han angav i talrika brev.

Senare gjorde han fler upptäckter som rapporterades i Kungliga Vetenskapsakademiens handlingar, han beskrev bl.a. slokgranen, en sällsam babian och nio nässlor från Jamaica. Under en period 1770 var han akademiens preses. Hans egen samling av naturalier blev mycket omfattande och lockade framstående personer till besök. Även biblioteket var imponerande, över 10 000 volymer, många äldre, sällsynta, med handkolorerade illustrationer, men även modern vetenskaplig litteratur.

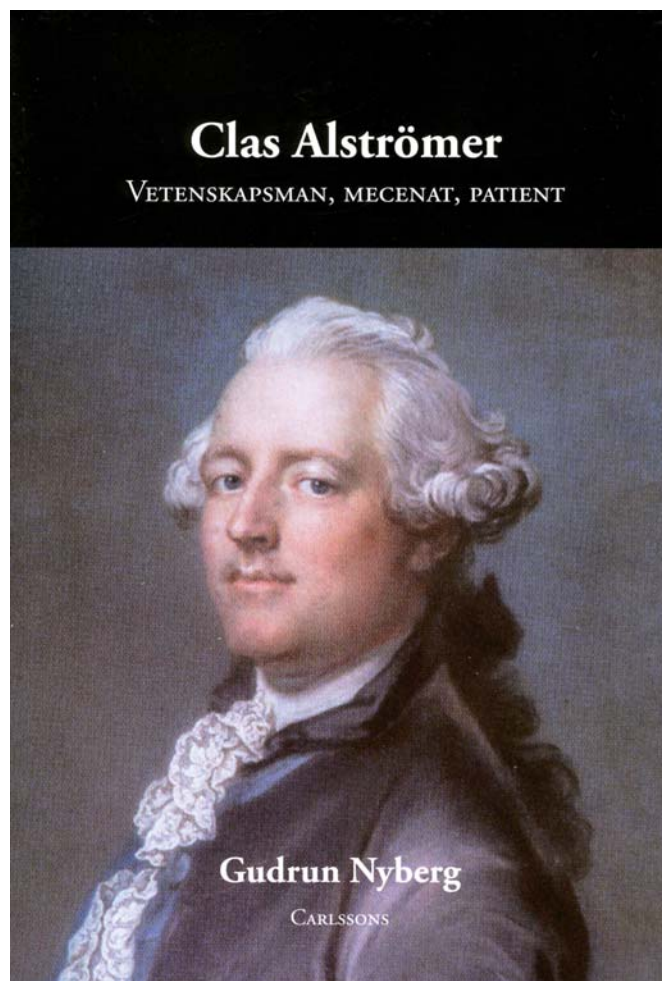
Rollen som mecenat sammanhänger med äktenskapet med Nicolas Sahlgrens yngsta dotter, Sara Catharina. När Clas broder August, som var änkling efter Sahlgrens äldsta dotter, avled och efterlämnade den lilla dottern Anna Margaretha, blev hon fosterdotter hos sin moster och farbror. Därmed blev Clas förvaltare av Sahlgrens hela enorma förmögenhet när denne avled 1776, såväl de testamentariska förordningarna som hustruns och brorsdotterns arv. Det var Clas Alströmer som beslutade om inrättandet av det Sahlgrenska sjukhuset och genomförde det i både princip och praktik. Han styrde även över Östads barnhus och Kungliga Vetenskapsakademiens premiefond, genom vilken naturvetare fick stipendier för sitt uppehälle antingen hemma eller under upptäcktsresor.

Affärerna i det Sahlgrenska handelsbolaget överläts på grund av sjukdom efter några år till bröderna Patrick och Johan, som tyvärr misslyckades med djärva satsningar på handel med Nordamerika, vilket ledde till att hela verksamheten upphörde, men borgenärerna hölls skadeslösa genom att familjen avstod stora delar av sina tillgångar.

Clas Alströmers sjukdom var en långsamt tilltagande förlamning. Många svenska och utländska läkare konsulterades, men sjukdomen trotsade alla påfrestande behandlingar, såsom nässlor, myror, etsande medel och elektricitet. Sannolikt var den ärftlig. De sista åren levde Clas Alströmer ganska tillbakadragen på hustruns fideikomiss Gåsevadholm vid Kungsbacka, totalt förlamad i alla viljestyrda muskler, rullstolsbunden och beroende av andras hjälp ”i det minsta”, men med bevarat intellekt och in i det sista engagerad i såväl gårdens odlingar och skötsel som korrespondens med yngre forskare. Han var flitig, noggrann och krävande både mot sig själv och andra. År 1794 slutade hans innehållsrika och omväxlande liv.

Gudrun Nybergs skildring av Clas Alström är mycket välskriven och visar på en tid i den västgötska historien som är ytterst intressant.

Johnny Hagberg



Gudrun Nyberg: *Clas Alströmer. Vetenskapsman, mecenat, patient.* 352 s, rikt ill. Carlssons förlag.

Crea Diem Bokcafé

i kyrkbyn Od

**Ett utflyktsmål – Bokbutik – Café
Utställningar – Tips & Information**

Öppettider under sommaren:

21 juni – 14 augusti

Tisdag – Söndag 11-18

För övriga öppettider och för

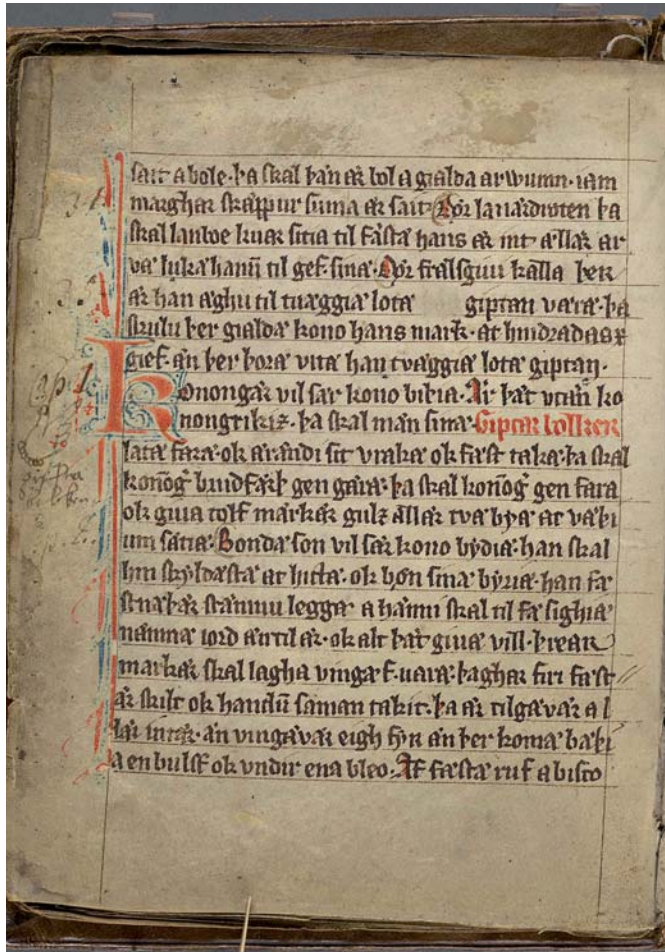
Sommarens program se vår

Hemsida www.creadiem.se

eller ring 0513-600 29

Varmt välkomna!

Västgötalagen väcker frågor!



Äldre Västgötalagen, inlägg beträffande 2011-års upplaga

Reminiscenser från 1980-talets nationalromanistiska s.k. "Sveaskola" (1) hör inte hemma i Äldre Västgötalagen från 1200-talet.

I den nu presenterade upplagan står det följande i handskriftstexten:

Svear egho konong at taka ok sva vrækae. han skal maed gislum ovan fara ok i östraegötland.....

Detta har i den moderna svenska versionen erhållit följande lydelse:

Svearna äger kung att taga och likaså underkänna (2). Han skall med gisslan ned fara och till Östergötland.....

Vilken folkgrupp i Sverige avsåg lagman Eskil med begreppet svear när han och hans skrivare nedtecknade lagen under 1220-talet? Begreppen Svealand och Uppland fanns inte. Är det sannolikt att en folkgrupp norr om Mälaren som Snorre kallar "uppsvear" skulle vara den grupp som valde och vräkte kungar och att detta skulle gälla i en västgötsk lag? Texter med hedniskt traserat ursprung från västgötska lagmän. Detta är närmast orimligt att tänka sig att lagman Eskil och hans bror Birger Jarl skulle tillåta att svear skulle bestämma detta? Birger Jarl utvecklade med brutal hand nationen Sverige med dess kärnområden Väster- och Östergötland samt Mälardalen. Han och hans bror avsåg sannolikt hela det dåvarande Sverige i denna del av lagtexten.

I dag tolkas svear som boende i området Svealand. Det leder därför tanken fel att i bandets moderna svenska version

(högerspalten) skriva svear när texten avser fornsvenskar eller svenskar.

Det finns heller ingen anledning att i den moderna svenska versionen ändra ovan fara till ned fara. Det senare är för 1220-talsversionen av lagen ett missriktat uttryck som inte har någon relevans i skriften. Begreppet lanserades av bl.a. Åke Holmbäck och Elias Wessén för att texten skulle stämma med Eriksgatans utgångspunkt från Uppsala, vilket är en kvarleva från "sveaskolan". Den första nämnda eriksgatan är Magnus Erikssons ritt från 1335. Då först kan kungaritten ha omfattat bl.a. Uppsala, men inte när Ragnvald Knaphövde (3) på 1120-talet försökte rida runt Vättern utan att bry sig om gisslanbestämmelserna. "Fara ner" bygger på tron att kungskandidaten kom från Uppland, men ingen enda kung före Gustav Vasa kan visas ha kommit från Uppland. Märk väl, lagen beskriver enbart götiska förhållanden. Ritten gick med sols runt Vättern d.v.s. man fick runda sjön ovanifrån ner i Östergötland. Det var tillfredsställande att vi, med kyrkans hjälp, under följande århundraden kunde utöka kungamakten till att omfatta även Uppland och därmed även förlänga kungaritten till Uppsala samt döpa den till "Eriksgata". Men i Äldre Västgötalagen från 1220-talet då kungaritten bestod av att runda Vättern samt besöka tingen i Öster- och Västergötland, då fanns det ingen koppling till trakterna norr om Mälaren. Därför måste texten ovan fara gälla även i den moderna svenska versionen.

Det är olyckligt att ovan diskuterade missriktande termer används i en så för övrigt enastående tolkning av Äldre Västgötalagen. Korrigering kan och bör ske i nästa upplaga.

Uställningsbroschyren "Äldre Västgötalagen" måste korrigeras. I den blandas århundradena för att få med "Uppland". Detta landskap existerade inte när lagen skrevs.

En beskrivning av bl.a. Rätzlösbalken, Jordabalken (4), Sveriges embryon samt av den i dag verifierade Götalandshypotesen framgår av Verner Lindbloms/Bengt Råsleds lexikon "Västergötlands tidiga historia" (Atreimi 2010).

Bengt Råsled

(1) Sveaskolan argumenterade bl.a. för:

*att Gefjons sjö var havsviken Mälaren
att Oden slog sig ner i Fornsigstuna och grundade Ynglingaätten
i Uppsala
att Uppland är Svearikets kärnprovins
att Svearna erövrade Götaland
att Svearna är Gudens Frejs ättlingar
att Agnefit är ett tidigare namn på Stockholm
att Svearna var politiskt överlägsna över Götarna*

Ett "lågvattnemärke" i vår forntidshistoriska forskning.

(2) Kan inte Svenska Akademiens ord "vräka" duga även fort sättningsvis?

(3) Ragnvald Knaphövde kan enligt en isländsk 1300-tals källa vara son till Olof "Näskonung" Stenkilsson, sonson till kung Stenkil.

(4) Den ursprungliga Eriksgatan kan emanera från begreppet "skötning" i Jordabalken. Vissa rättsliga företeelser återfinns i både Jordabalken och i Eriksgatans ritualer.

Svar till Bengt Råsled

Bengt Råsled har gjort ett inlägg beträffande 2011 års upplaga av Äldre Västgötalagen. Först ber jag att få tacka för det vänliga omdömet om min översättning: "en så för övrigt enastående tolkning av Äldre Västgötalagen". Bengt Råsled inleder sitt inlägg med orden: "Reminiscenser från 1980-talets nationalromantiska s.k. 'Sveaskola' hör inte hemma i Äldre Västgötalagen från 1200-talet." Jag instämmer till fullo i denna uppfattning. Det är också helt i denna anda som jag har verkat under arbetet med översättningen av lagen.

I översättningen är det två ord, som Råsled diskuterar, båda i Rätlösabalken 1:pr (s. 84 med översättningen på s. 85): Sveær eggho konong at taka ok sva vrækæ . han skal mæþ gislum ovan fara ok i . østrægötland. Detta översätts: 'Svearna äger kung att taga och likaså underkänna. Han skall med gisslan ned fara och till Östergötland.' Råsled vill i stället för 'Svearna' ha 'Fornsvenskarna' eller 'Svenskarna'. Förslaget 'Fornsvenskarna' får anses mindre lämpligt, eftersom substantivet fornsvenskar saknas i svenska språket. (Däremot finns adjektivet fornsvensk som språklig term.) Inte heller 'Svenskarna' passar särskilt bra som översättning av Sveær, eftersom 'svensk' hette svensker redan i de gamla landskapslagarna. Sveær betydde 'svear' och ingick i ortnamnet Svitiod redan på 1000-talets runstenar. (Svitiod betyder 'svearnas folk', vilket förutsätter att svearna fanns redan då. – Ortnamnet Sverige, av Svea rike, som betyder 'svearnas rike,' finns i en dikt från 700-talet; alltså fanns svearna redan då). Att svearna skall kung 'taga och likaså underkänna' betyder bara att de var de första under eriksgatan som gjorde detta. Därefter gjorde östgötar och västgötar detsamma. Landskapen var jämställda.

Råsled vill översätta ovan med 'ovan' utan att betänka att ovan i fornsvenskan betydde 'uppifrån, ovanifrån' (riktning), medan ovan idag betyder 'ovanpå, uppe på, upptill, längre upp, högre upp' (läge). I det fornsvenska språket hade adverbändelsen -an betydelsen 'ifrån'. Jämför västan 'västerifrån' osv.! Ordet ovan skall alltså i en fornsvensk text översättas 'uppifrån' eller 'ned'. Då är 'ned' naturligtvis att föredra. Det viktiga var inte varifrån kungen kom (från Södermanland) utan vart han var på väg (till Götaland).

Jag vill gripa detta tillfälle att framhålla att Verner Lindbloms och Bengt Råsleds lexikon Västergötlands tidiga historia är ett utomordentligt läsvärt och viktigt arbete.

Per-Axel Wiktorsson
professor i svenska språket

Bengt Råsled läser Västgötalagen fel

Ingen skulle väl komma på idén att läsa dagens svenska lag för att av den få en bild av livet i Sverige för hundra år sedan, men Bengt Råsled drar utan vidare slutsatsen att Äldre Västgötalagen berättar hur Ragnvald Knap-hövde red på 1120-talet när han blev ihjälslagen av re-tade västgötar.

Om Råsled läst de nya volymerna ordentligt hade han sett att den bevarade versionen av Äldre Västgötalagen skrevs ned på 1290-talet och användes i arbetet med att skapa en ny och modernare lag. Detta visar ju tydligt att Råsled har fel när han drömmer om att lagens innehåll enbart är "texter av hedniskt traderat ursprung från västgötska lagmän."

Redan efter 70 år var Eskils lag förlegad och omarbetades kraftigt. Men om Råsled dessutom läst lagmanslängden så framgår det där att lagman Eskil inte nöjde sig med att bara skriva ned traderade lagar, han efterforskade både Lumbers och andras lagar "som han sedan begrundade med stor vishet och sin egen klokhet." Vi vet alltså inte ett dugg om hur mycket han återan-vände av de gamla hedniska lagarna. Det finns ju forskare som menar att det mesta hämtats utifrån.

Dessutom finns Eskils lag inte kvar, så vi vet inte om den kanske reviderats redan tidigare under dessa 70 år. Det enda vi vet är att denna lagtext användes på 1290-talet, och för sin tid är den helt naturlig.

Stockholm har vuxit fram som huvudstad och ärkebiskopen bor i Uppsala. Självklart utgår då Eriksgatan från norr. Hur gammal traditionen är vet vi inte, än mindre vet vi hur ritterna tidigare kan ha sett ut. Under den tid Visingsö var ett slags huvudstad såg de förmodligen helt annorlunda ut, men om det berättar ju inte Äldre Västgötalagen ett ord. Detta är en lagtext, inte en historiebok.

Vid den här tiden regerar Birger Jarls barnbarnsbarn och Bir-gers ättlingar behandlar Sverige som något av deras eget arvrike. Det är detta lagen protesterar emot när den slår fast att Sverige är ett valrike där svenskarna fortfarande har rätt att välja och vraka kungar.

Så Råsled sitter alltför fast i en gammal nationalromantisk historiesyn och blandar hejdlöst århundradena i sitt resonemang. Kanske skulle han läsa exempelvis Dick Harrison i Nordstedts Sveriges Historia band två, sidan 279 och något tiotal sidor fram-åt. Där finns en bra sammanfattning av hur dagens forskare ser på problemen. Speciellt rolig är hans formulering kring Uppsala som utgångspunkt för en Eriksgata: "Eftersom Uppsala inte var en stark politisk och militär centralort, utan endast centrum för ärkestiftet, torde ingen västgöte, östgöte, närking, sörmlänning eller smålänning ha bråkat om saken."

Vad gäller broschyren så är den inte utgiven av Föreningen för Västgötlitteratur.

Hans Menzing

Beställ Äldre Västgötalagen!

Äldre Västgötalagen.

Beställ de två volymerna.

Pris 350:- + ev porto 39:- (2kg B-porto).

Pg 592433-7



BÖCKERNAS HUS

antikvarisk bokhandel, Lars Angshed

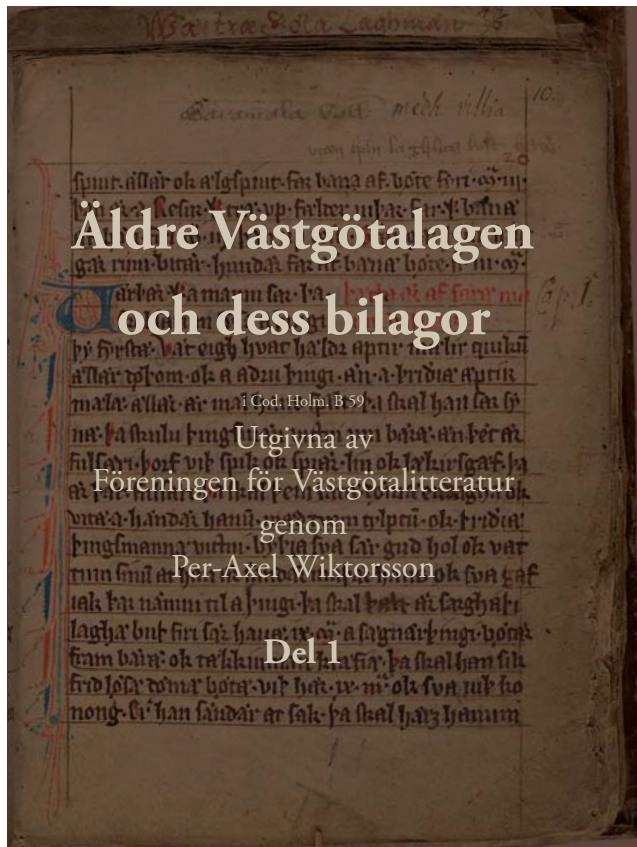
öppet: mån-fre 10-18, lörd 9-13

Slingvägen 1
549 31 TIDAN

tel: 0500-470052
mobil. 0737-430293

www.boeckernas-hus.se

Skarakerkan räddade Äldre Västgöotalagen?



Äldre Västgöotalagen är vår äldsta bok skriven på svenska, och ger en mängd ovärderlig information om livet och tänkandet i Västergötland på 1200-talet. Men kanske räddades denna skatt av en slump. Den bevarade lagtexten tycks ha använts av domkapitlet i Skara under förhandlingarna kring den nya lag, Yngre Västgöotalagen, som började växa fram kring år 1300.

Nu kan man i faksimil ta del av vad som verkligen stod i lagen och de många bilagorna, samtidigt som det finns en översättning till nusvenska för oss som inte klarar 1200-talets språk. Huvudarbetet har gjorts av professor Per-Axel Wiktorsson. Till detta kommer en rad lärda uppsatser av professorerna Göran B Nilsson (Handschriften B 59 och Yngre Västgöotalagen) och Svante Strandberg (Namn på allmäningsvatten i Äldre Västgöotalagens bilagor). Fil dr Georg Stenborg har översatt den så kallade Latinbalken och professor Monica Hedlund har sökt tolka de mer eller mindre osynliga texterna i Äldre Västgöotalagen.

Men poängen med denna nyutgåva är inte bara att ge historiekintresserade tillfälle att se originaltexterna. Här görs en rad omvärderingar av gamla åsikter kring lagen.

Så slår Wiktorsson fast att den så kallade Vidhemsprästen, Laurentius i Laske Vedum, är den som svarat för avskriften av själva lagen. De texter som tidigare tillskrevs Laurentius har i själva verket skrivits av en mycket spännande person, Skarakaniken Tyrgils Kristineson som även på senare tid utpekats som mannen bakom Erikskrönikan.

Göran B Nilsson hävdar att lagtexten varit en arbetsbok hos domkapitlet i Skara under förhandlingarna med utformandet av Yngre Västgöotalagen. Det som tidigare uppfattats som lån ur yngre lagen för att göra denna lagbok användbar i ännu några år är i själva verket utkast till den nya lagen. De har inte kommit till exakt användning. När den nya lagen låg klar en bit in på 1300-talet hade domkapitlet ingen användning för denna text

längre, den hamnade i privata händer i Vedum och bands samman med en rad andra handlingar som inte hade något direkt samband med lagen. Bland annat de värdefulla kunga-, biskops- och lagmanskrönikorna.

Så kanske skulle jag våga mig på en gissning att Skarabiskopen på 1290-talet gett Laurentius i uppdrag att kopiera lagen för att användas som arbetsunderlag. Det kan förklara att man lade ned tid och pengar på detta när det måste stått klart att en ny lag var på gång.

Kommentarerna kring lagen och bilagorna är mycket vetenskapliga, men ger god belöning i form av en rad nya tolkningar kring texterna och deras tillkomst.

Till detta kommer själva lagtexten som har mycket spännande att berätta om en värld med en ofta annorlunda rättsuppfattning. Bland annat förenklade man det så att någon alltid var skyldig. Det gick inte att som idag skylla på andra. Om någon döddes i ett krogslagsmål och ingen förövare kunde pekats ut så ansågs alla vara skyldiga. Kanske ledde det till att några i sällskapet plötsligt erinrade sig vem det var som utdelade det förödande slaget.

Det finns mycket spännande att läsa i de två volymerna, för den som är intresserad av Västergötland förr.

Hans Menzing

Äldre Västgöotalagen och dess bilagor. Utgivna av Föreningen för Västgöotalitteratur genom Per-Axel Wiktorsson. Band 1 och 2. Sammanlagt 677 sidor med faksimil av hela lagen inklusive bilagorna.



Mimers brunn
Arkeologi Etnologi & Historia i Västra Götaland
Årgång 2 2008 Nummer 1

Vilken succé för vår egen historiska tidning!

Skaffa en egen prenumeration på *Mimers brunn* - arkeologi etnologi & historia i Västra Götaland

Helårsprenumeration 250,- (6 nr)
Sätt in pengarna på bankgiro 5117-2286
texta namn och adress. För info: vatteljuset@telia.com eller tel. 0512/205 19

Historisk roman från Trollhättan

Västergötland har en spännande historia och den är väl dokumenterad i faktaböcker av skribenter och forskare. Romaner som skildrar olika epoker i landskapets historia är det däremot inte lika gott om. Det är därför alltid glädjande när en historisk västgötaroman ges ut och det har hänt i vår. Och den gör inte läsaren besviken, handlingen är förlagd till 1850-talets Trollhättan, heter Fritt fall och författare är Allan Johansson. Han har omsorgsfullt satt sig in i hur livet tedde sig för invånarna i det dåtida Trollhättan och skildrar personerna och miljöerna med omsorg, inlevelse och sakkunskap. Johansson har ett förflutet som journalist i Trollhättan och det gör att han verkligen känner sin stads historia och har förmåga att skriva på ett medryckande sätt och på ett korrekt och lättflytande språk.

På romanens tid var Trollhättan en liten stad, med bara få industrier, men med dånande vattenfall och en kanal med flera

slussar. Turister hade dock hittat till fallen och bodde och åt och drack flott på Grand Hotel, där anställda guider tog hand om dem.

Huvudpersoner i romanen är familjen Andréasson med pappa Edvin, sönerna Johan och Oscar, mamma Josefina och fyra yngre barn. De lever på ett torp strax utanför Trollhättan och har det mycket fattigt. Sedan en björn dödat deras enda ko är pappan tillsammans med småpojken Johan och Oscar tvungna att söka sig till Trollhättan för att hitta arbeten. Edvin får försörja sig som smed, Johan som guide och arbetare medan däremot Oscar ger sig av till sjöss. Deras tillvaro och liv skildras i romanen och det ger tillfällen för författaren att brodera ut sin berättelse med upplevelser och äventyr och att tillhandahålla genuina tidsbilder. Oscar är den som upplever mest, han är nära att omkomma i en storm, blir bortrövad till slavarbete i England och tvingas ta sig fram som tiggare i New York.

Romanen innehåller också en liten kärlekshistoria, en skildring av en dramatisk vargjakt, en fin tidsbild av den dagliga livet i en torpstuga och den begynnande fackliga medvetenheten på Edvins och Johans verkstäder.

För Västgötar i allmänhet och Trollhättebor i synnerhet bjuder Allan Johanssons roman Fritt fall på trevlig och spännande läsning och den är ett värdefullt bidrag till den historiska romanfloran i Västergötland.

Tore Hartung

Böcker: Allan Johansson, Fritt fall. Johanssons Förlag AB. 416 s

Trufvebrevet



Truveholm

Johan Gabriel Richert brukar räknas som en av liberalismens främsta företrädare i Sverige under 1800-talets första hälft. Vad Aftonbladets grundare Lars Johan Hierta betydde för opinionsbildningen betydde Richert för den liberala politikens utformning. Han ansågs dessutom av många vara landets främste jurist. En betydelsefull person alltså, när kungen hette Karl XIV Johan och kungens främste rådgivare Magnus Brahe, båda intresserade av att bevara det gamla ståndssamhället. Richert föddes 1784 i Tidavad, där fadern var lagman och häradshövding i Vadsbo härad. 1800 blev han student i Lund och följande år avlade han juridisk examen, endast 17 år gammal.

1822 blev Richert häradshövding i Kinne, Kinnefjärdings, Skånings och Laske domsaga, samtidigt som han bosatte sig på sin egendom Trufveholm, där golfbanan numera ligger. Härifrån skötte han flera tunga, offentliga uppdrag utöver tjänsten som häradshövding. Dit hörde Lagkommittén och Lagberedningen, där han var den drivande kraften, när det gällde att reformera

lagstiftningen i liberal anda. Det viktigaste förslaget han presenterade var att ersätta ständsriksdagen med en enkammarriksdag, ett förslag han fick från den norska statsförfattningen. Det skulle dock dröja 140 år innan Sverige fick en enkammarriksdag.

För att få gehör för en mera demokratiskt vald riksdag skrev Richert 1842 ett brev till Lars Johan Hierta, där han uppmanade honom att ”i tid och otid ideligen fördöma ständsrepresentationen” så att allmänheten ”slutligen icke vet varifrån den fått en så bestämd övertygelse om dennas förkastlighet” ett brev som senare kom att kallas ”Trufvebrevet.”

Brevet uppsnappades några år senare av den beryktade ränksmidaren Magnus Jakob Crusenstolpe, som offentliggjorde innehållet och dess avsändare. Crusenstolpe hade dessförinnan avtjänat ett treårigt fängelsestraff på Vaxholms fästning för majestätsbrott. Den gamla ordningens män rasade mot Trufvebrevet författare och beskyllde Richert för att på ett oärligt sätt vilja skapa en opinion och att han därmed brutit sin ämbetsed om trohet mot författningen.

Stormen bedarrade dock och i den nye kungen Oscar I, som efterträdde sin far 1844, fick Richert en regent som i stort sett delade hans liberala värderingar. Richert erbjöds en plats i konseljen av kungen men avböjde. Faktum kvarstår, att Richert var en av de första och främsta förespråkarna för ett mera demokratiskt styrelseskick i Sverige, och brevet, skrivet i den gamla byggnaden vid den nuvarande golfbanan, är sedan länge glömt. Johan Gabriel Richert hade förmånen att få verka under några år, då Sverige genomgick en omfattande förändring i liberal riktning med en obligatorisk folkskola, frihandel, kvinnlig arvsrätt och en tvåkammarriksdag som viktiga milstolpar.

Lars Hjertén

Källor: Svenskt biografiskt handlexikon (1906), Svenska folkets underbara öden (1926), Sveriges historia genom tiderna (1948) samt Den svenska historien (1966)



Tim G. S. Schröder
Rara Böcker, Handskrifter,
Tryck & Teckningar



Internetantikvariat
www.timschroeder.se
antikvariat@timschroeder.se
Tel: 0709285228

Antikvariat Wetter
Göran Midman Hjo
Västgöta- & Vätternlitteratur
Litografiska tryck,
Tersner, J A Berg, G Mellin, Billmarck
Tunnbindaregränd 1 A
544 30 Hjo
www.antikvariatwetter.dinstudio.se
0503-655895, 076-5547970
www.bokborsen.se

Andreas (Anders) Dahl

- Linnéansk botanist och topograf



Till Andreas Dahls ära prunkar dahlior i massor runt hembygdstugan i Saleby. Bilder: Hans Menzing

INLEDNING

Den 13 december 1769 bildade några naturvetenskapligt intresserade gymnasister, Johan Afzelius, Andreas Dahl, Johan Abraham och Leonard Gyllenhaal, Olof Knös och Daniel Naezén tillsammans med komministern och naturforskaren Claes Bjerkander "Svenska Topographiska Sällskapet i Skara".

De kom alla – förutom humanisten Olof Knös – att ägna sig åt naturalhistoria i Linnés anda.

Denna uppsats skall handla om Andreas (Anders) Dahl. I form av en liten livsverksbiografi vill jag försöka lyfta fram hans insatser inom främst naturalhistorien. Eftersom han inte publicerade så mycket blir det främst genom brev och samtida dokument vi kommer att möta honom. Litteraturen om honom är inte så omfattande. Dock bör här nämnas Sven Kilanders utmärkta uppsats "Anders Dahl som botanist och topograf i Västergötland", *Västgötalitteratur* 1988: 3 – 27. Den har varit en av mina inspirationskällor.

Som för så många andra av de obemärkta linnéanerna kom bristande ekonomi att leda till att Andreas var tvungen att avsluta sina studier i förtid för att ordna sin försörjning. Han hann dock att avlägga en preliminär medicine-filosofie kandidatexamen innan han på Linnés rekommendation anställdes som intendent hos kanslirådet Claes Ahlström på Kristinedal i Gamlestaden i Göteborg. Han kunde här utveckla sitt stora botaniska intresse och ordnade bl a Ahlströms stora herbarium. Detta herbarium donerades senare till Åbo akademi förmodligen i syfte att hjälpa Dahl till en akademisk lärarplats.

Han blev på våren 1787 – utan att ha avlagt lärdomsprov – utnämnd till botanices demonstrator och medicine adjunkt. Det blev dock bara en kort tid han kom att verka vid Åbo akademi ty redan i maj 1789 ändades hans liv av en svårartad "slemfeber".

BARN- OCH UNGDOMSÅREN

I Varnhem.

Andreas (Anders) Dahl föddes den 17 mars 1751 som näst äldste son till 3:e predikanten (en särskild inrättad tjänst som skolpräst/lärare) Christoffer Dahl och hans maka Johanna Helena Enegren. Dessa och andra personuppgifter kan hämtas ur uppslagsverk eller *Svenskt Biografiskt Lexikon*. Det är ett intressant faktum att födelsedatum och namn inte kan styrkas på vanligt sätt – han finns inte med i Varnhems pastorats födelse- och dopbok 1715 – 1757. Hans namn Andreas möter oss i kyrkböckerna första gången i Salebys husförhörlängd 1763 – 1774. Vi finner det även vid inskrivningen i Skara trivialskola den 6 november 1761 och i protokollet från det konstituerade sammanträdet med Svenska topografiska Sällskapet i Skara den 13 september 1769 samt i ett brev som han 1784 sände till kung Gustav III. Han kom senare bl a av sina kamrater att kallas Anders, varför vi även möter detta namn. Det troligaste dopnamnet är dock Andreas och det kommer att användas i denna uppsats.

I Saleby.

1755 flyttar familjen till Saleby där fadern fått tjänsten som kyrkoherde. Modern dör 1760 och fadern gifter om sig 1762 med skalden Olof Kolmodins dotter, Helena Elisabeth. Efter hennes död 1768 gifter sig nu, 1770, fadern med Anna Christina Svinhuvud. Detta äktenskap blev dock kortvarigt ty 1771 avlider Christoffer Dahl. Familjen får nu ekonomiska svårigheter och detta kommer senare att påverka Andreas studier.

Andreas Dahl tycks redan som barn haft ett stort naturintresse. Så berättar linnéanen Anders Tidström i sin "Resa i Västergötland 1760" (utgiven 1978 av Hans Sallander) "Saleby till afton. Kyrkoherden Magister Christopher Dahl hade 2:ne söner Eric och Anders, Anders hade hug och smak för Botaniqven, ägde och en samling örter inklistrade i en bok af en Apothecaregesäll Silvius."

År 1761 var det dags för Andreas att börja Skara skola.

I Skara.

Det tidigare nedgångna gymnasiet hade nu – mycket tack vare den nitiske och kunnige lektorn Sven Hof – nått sin blomstringstid. Hof hade slutat (1757) men inom naturvetenskapen fanns två mycket kunniga lektorer (båda läkare och Linnélärjungar). Anders Boström hade sitt stora intresse inom botaniken och Sven Brodd inom kemin och geologin. Här fanns också Sven Wilskman med stora historiska och antikvariska kunskaper. Trots de i övrigt hårda villkoren för djäknarna fanns här således en för naturstudier gynnsam miljö. Ett gott bevis för det botaniska intresset utgör de tre små "avhandlingar" som Andreas under denna tid skrev och lämnade in till Topografiska Sällskapet. Den första var *Horologium Florae* där han i form av en tabell – enligt egen utsago utarbetad med "största accuratesse" – visar när de olika växterna blommar på dygnet. I nästa lilla uppsats *Några nyligen upptäckta Svenska örter* räknar han upp 13 olika växter som blivit upptäckta efter det Linné givit ut sin *Flora Svecica*. Tredje uppsatsen var en



förteckning över *Rara örter, som vexa omkring Scara stad* vari han noga anger växtplatsen för 40 växter.

UPPSALATIDEN

Andreas Dahl skrevs in vid Uppsala universitet den 3 april 1770. Han blev här en av Linnés flitigaste och mest begåvade elever. Fattigdom och sjukdom hämmade dock hans studier. Så vistades han sannolikt om somrarna och stora delar av år 1774 i Västergötland som informator för att få ihop pengar till uppehållet. Han tvingades trots detta att avsluta sina studier i förtid men kunde ändå 1 maj 1776 avlägga en preliminär medicine-filosofie kandidatexamen.

I Uppsala var Andreas mycket uppskattad av sina kamrater (som kallade honom Anders). Enligt en tidig biograf (Sacklén 1824) hade han "ett vackert, manligt och frodigt utseende, eldigt snille och skarpsinnigt omdöme och var dessutom till lynnet glad och skämtande, vänfast och redig".

EPONYMI

Eponymi handlar om hur någon eller något fått sitt namn. Detta är särskilt intressant när det gäller dahlia – den växt som gjort Andreas Dahl känd och berömd. Eftersom vi saknar fullständig kunskap har ett antal myter uppstått och sedan uppreplats av olika författare. Jag avstår från att behandla myterna och koncentrerar mig på vad vi vet och vad som kan göras sannolikt.

Vi vet att vännen Carl Peter Thunberg i en tillfällig hemsökelse av humor vid 1780-talets slut uppkallade en nyupptäckt hårig växt från Sydafrika efter Andreas. Det är den här avbildade växten av släktet *Hamamelidaceae* som han gav namnet *Dahlia crinita*. Crinita kommer av det latinska ordet crinitus som betyder långlockig och hårprydd och syftade – kan man antaga – både på Dahls kalufs och rikliga skäggväxt. Han publicerade dock inte förrän 1792 och då visade det sig att namnet redan hade använts för en annan växt.

Det var spanjoren Antonio José Cavanilles som 1791 använt namnet Dahlia för ett släkte korgblommiga växter som under 1780-talet införts till Europa från Mexico. Med stor sannolikhet var det då Cavanilles fick besked om Dahls död som han beslöt sig att hedra honom genom att döpa sin växt till *Dahlia cultorum*. Sedan 1753 då Linné gav ut *Species Plantarum* gäller regeln om anciennitet dvs företräde för det först publicerade.

TRANGRUMSAKTEN

I samband med att sillen i mitten på 1700-talet kom tillbaka till den svenska västkusten anlades många sillsalterier och trankokerier för att ta till vara de enorma fångsterna. Näst efter järnet var sillprodukter vår viktigaste exportvara. Trankokerierna gav dock som restprodukt s. k. trangrums. Detta kunde användas som

jordförbättringsmedel men efter hand som trankokeriernas antal växte kunde man inte ta hand om allt trangrums utan en stor del släpptes ut i havet. Genom lagstiftning förbjöds dessa utsläpp men efterlevnaden var dålig och efter hand växte klagomålen. I början av 1780-talet skärptes reglerna och förordnades att det trangrums som inte användes inom jordbruket skulle samlas upp i särskilda dammar. Eftersom även dessa bestämmelser efterlevdes dåligt fick flera trankokeriägare från Göteborg sina anläggningar utdömda. Ägarna ansåg inte att det fanns fog för påståendena om trangrumsets skadlighet och protesterade. De blev då uppmanade av myndigheterna att inkomma med bevis.

Det blev Clas Alströmer som på trankokeriägarnas uppdrag organiserade bevisföringen. En expedition bestående av J.L. Rutensparre, J. Kiermanskiöld och som naturalieexpert Andreas Dahl fick i uppdrag att i skärgården mäta djup, undersöka bottenar och samla in intyg från befolkningen. Resultatet av deras arbete finns i form av utdrag ur en dagbok i den s. k. Trangrums-Acten. De insåg direkt uppdragets vikt och skriver i dagbokens inledning "Et så stort förtroende smickrade oss å ena sidan; men å andra fruktade vi för följderna."

Man seglade ut den 12 november 1783 och återkom den 24 december. Då hade man gjort djupmätningar i en mängd fiskerhamnar och med det av Kiermanskiöld "upfunna instrumentet" samlat in 334 burkar botten slam vilka Dahl analyserade. Dessa resultat samt intyg från fiskare, lotsar, hamnfogdar och en "Coopvaerdie Capitaine" presenterades sedan av Rutensparre vid besök hos beslutsfattarna i Stockholm. De utdömda trankokerierna fick vara kvar om de hade godtagbara grumsdammor. Andreas var således i hög grad delaktig i denna första åtgärd mot industriellt utsläpp som gjorts i Sverige.

I likhet med sin läromästare, Linné, antecknade Dahl även andra iakttagelser under expeditionen.

Så finner vi för den 18 december:

"*Alca impennis* sågs vid Mollesunds brygga."

Man hade sett en *Alca impennis*, dvs en garfågel som åt död sill på havsbotten under bryggan. Det är den sista, av Sveriges Ornitologiska förening, godkända observationen av denna stora fågel i vårt land. Garfågeln, denna 80 cm långa och 5 kilo tunga fågel, kunde inte flyga och var ett lättfångat byte.

Den var förr mycket talrik i Norra ishavets södra delar, i norra Atlanten och i Nordsjön men är numera utdöd.

FÖRSÖKET ATT HINDRA FÖRSÄLJNINGEN AV LINNÉS SAMLINGAR TILL UTLANDET.

Andreas Dahl är, enligt en av Linnés främsta biografer, Th. M. Fries, den "... bland alla svenskar [som] varit mest verksam att förhindra försäljandet af Linnés samlingar till utlandet".

Historien om Linnés kvarlåtenskap rymmer både dramatik och tragik och jag skall här försöka ge en kort redogörelse. Carl von Linné dog den 10 januari 1778 och begrovs den 22 januari. Efterföljande bouppteckning och arvsifte splittrade den redan tidigare oeniga familjen. Så ledde bouppteckningens upplysning att Linné saknade nämnvärd förmögenhet till misstankar och beskyllningar, det gick så långt som till processer. Linnés vetenskapliga kvarlåtenskap fördelades enligt testamente. Härvid fick sonen – Linnés efterträdare på professorsstolen – "bara" biblioteket och naturaliesamlingen medan herbariet skulle försälas och pengarna tillfalla döttrarna. Herbariet var Linnés stolthet och av honom värderat till 50 000 daler. I ett bevarat manuskript skriver han "Rop ur grawfen till min i tiden kiära Hustru.

1. Herbarier 2:ne i Museo, mitt största arbete i tiden. – Lätt intet Rotter äller Mahl förderfwa. Lätt intet naturkun-nige snilla en enda ört. Se sielf stadigt och grant, om



de wisas. Owärdelige i sig sielfwe, med tiden mer och mer begiärlige. Åro de största werlden någonsin sedt. Sälj dem inte under 1000 Ducater specie. Min Sohn bör intet hafwa dem, som aldrig där uti hulptit mig och hafwer intet haft lust för Botaniquen, men wänt, om någon måg blifwer, som är Botanicus.

.....”

Linné hade själv räknat med att Uppsala universitet skulle köpa samlingarna. I testamentet står "... mitt herbarium, som är det största som werlden sett, sälles till den mästbjudande för Dött-rarnas räkning. Dock såge jag hälst, att Upsala Academie det inlöste, ty den tid lærer näppeligen dagas, att den eljest winner en sådan Sambling.”

Nu börjar de många märkliga turerna kring försäljningen av Linnés samlingar.

Sonen Linné gjorde allt vad han kunde för att förhindra att samlingarna skulle lämna Uppsala. Efter många turer, bl. a. avstod han till systrarna sin del i besittningsrätten till Hubby (ett akademihemman, beläget ungefär en halv kilometer från Hammarby, som Linné fått besittningsrätten för sig och sina barn 1776) samt betalade till dem 6000 daler kopp:mt, träffades en överenskommelse. Linné d. y. skulle "fritt och efter behag få äga och disponera berörde Herbarium med dertil hörande Bibliotheque, Manuscripter och öfrige samlingar, sådana som de uti sina skåp och lådor nu finnas förvarade". Härigenom förhindrades försäljning – ett fett anbud kom strax efter överenskommelsen. Sir Josef Banks från London meddelade att han var villig att köpa herbariet för 16000 daler smt.

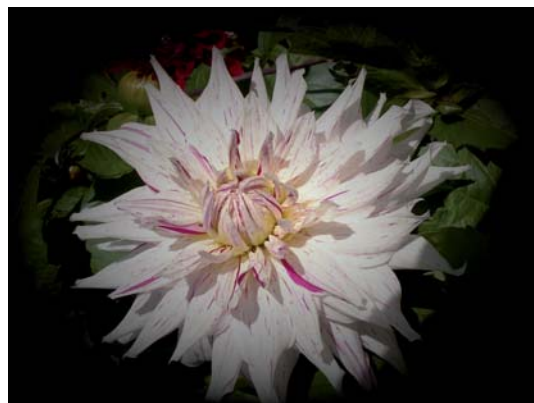
Genom Linné d. y:s död den 1 november 1783 ärver modern och systrarna samlingarna och försäljning blir åter aktuell. En vän i familjen, medicine adjunkten J. G. Acrel, åtog sig att sköta försäljningen. Genom ombud efterhör Acrel om Banks fortfarande var intresserad. Denne vidarebefordrar förfrågan till en av sina vänner, den rike fabrikantsonen och naturforskaren James Edward Smith, som visar stort intresse. Brev sänds till Acrel med förklaring, att han, om han efter att ha fått en fullständig katalog och finner att samlingen motsvarar hans förväntningar, är villig att betala den begärda summan, 1000 guinéer. Efter förhandlingar om innehåll och betalningssätt godkände båda parter affären. Den 9 augusti 1784 skickas samlingarna i 26 stora lårar från Uppsala till Stockholm där de efter att en tid ha förvarats i packhuset den 17 september fraktas till London med det engelska skeppet Appearance förd av den svenske kaptenen Ax. Dan. Svederus.

Vad gjordes i Sverige för att förhindra detta köp, "som redan då och i väl i alla tider kommer att anses som en fläck på Sveriges ära"? Märkligt nog inte mycket. C.P. Thunberg – då botanices demonstrator, senare professor och Linné d. y:s efterträdare – uppmanar genom ombud Banks att avstå och lyckades möjligen med detta. Acrel, familjens ombud, gjorde även han några försök. Dels försökte han få kungen att köpa men denne var i Italien så här blev inget svar och dels vände han sig till kansli-rådet baron Cl Alströmer som dock på grund av sjukdom var måttligt intresserad. Det blev Andreas Dahls (han var vid denna tid anställd av Alströmer) uppgift att som ombud för Alströmer bekräfta det bristande intresset samt att bjuda 2200 Riksdaler specie – dvs mindre än halva den summa som Smith hade bjudit för samlingen. Alströmer är inte bara negativ – han yrkar i brev till universitetskanslern Creutz att "Linnéanska samlingarna måtte åt Upsala universitet förvärvas. Kanslern anser dock vid jämförelse med Smiths belopp samlingarna "Både för dyra och för Academien umbärlige".

Det är nu som Dahl som privatperson griper in. Han kommer nu med ett anbud att köpa samlingarna – pengarna hade han lyckats utverka av den Göteborgske köpmannen J. Mauhle – för egen räkning. Han var särskilt angelägen att "icke Alströmarna fått veta det eller någon annan innan köp är gjort". Dahl påstår sig ha erbjudit samma som Smith men detta förnekar Acrel. Affären var avgjord.

Andreas Dahl nöjer sig emellertid inte med detta. I odaterat, men troligen i slutet av september eller i början av oktober, till "Stormäktigste o Allernådigste Konung" ställt brev, anhåller han "det täcktes Kgl. Maj:t ombemälte samling, hvarom jag accorderat, allernådigst reclamera, icke allenast i Stockholm, utan ock ifrån det skepp den kunde vara inlastad". Han anger som skäl dels att han fått sterbhusets löfte att förvärva samlingarna och dels att "ingen annan än jag kan taga reda på framledne herr Archiaterns och Riddarens märkvärdiga Manuscripter". Han styrker sin lämplighet genom uttalandet att han "haft den lycka at i flere års tid och intill Dödstimman uti framledne Herr Archiaterns Hus gå vår Stora von Linné tillhanda uti Vetenskapen". Detta brev är undertecknat "aller underdånigste och höfligste tjenare och undersåte Andreas Dahl Medecinae Candidat". Kungl. Maj:t vänder sig nu till Stockholms Utgående Stora Sjötullskammare och begär intyg. Intyget, daterat den 8 oktober, ger förutom en detaljerad bild av de 26 stora trälådornas innehåll också upplysningen att "Bregantin Aparence" fört av skepparen Axel D Swederus passerat Dalarö den 29 september. Den 5 oktober passerades Helsingborg.

Linnés samlingar finns numera hos Linnean Society of London och är väl värda ett besök. Så här i efterhand kan man möjligen konstatera att det var bäst som skedde. Om Andreas lyckats och om han för med sig samlingarna till Åbo hade de troligen blivit lågornas rov vid branden i Åbo 1827.



AVSLUTNING

Det är svårt att idag helt förstå Andreas Dahls storhet. Jag låter därför en samtida få ordet. Så här skriver Olof Swartz den 16 juni till K. P. Thunberg: ”Dahl är då intet mera till. Jag har sört honom hjärteligen. Hans hjärta var sällsynt, och hans botaniska talenter lära vi få söka länge. Han har emellertid lämnat Åbo akademie en skön samling botanica. En sjättedel därav voro Linnaenska. Ack, det var skada, att han hade allt i oordning, just då han var som mest dermed sysselsatt.”

KÄLLOR

Otryckta källor och bearbetningar.

Arkivmaterial.

Stifts- och landsbiblioteket i Skara

Knösiska samlingen

Sundholmska samlingen

Carolina Rediviva, Uppsala universitetsbibliotek i Uppsala

J. A. Gyllenhaals samlingar

I författarens ägo

Diskett med artiklar om A Dahl samlade av B Ström

Kopia av Dahls brev till Gustav III

Kopia av intyg från Stockholms Utgående Stora Sjötullskammare

Tryckta källor och bearbetningar

Aurivillius, C. E., *Svenskt Biografiskt lexikon* (Stockholm 1924).

Dahl, A., *Observationes botanicae circa systema divi a Linné* (Köpenhamn 1787).

Eriksson, Gunnar, *Botanikens historia i Sverige intill 1800* (Stockholm 1969).

Fries, Th. M., *LINNÉ Lefnadsteckning – sednare delen* (Stockholm 1903).

Kilander, Sven, *Anders Dahl som botanist och topograf i Västergötland i Västgötalitteratur 1988* (Vårgårda 1988).

Svanberg, Ingvar, *Gökblomster, ryssgubbe och vandrande jude* (Värnamo 2003).

Karl-Henrik Aronsson

1300-talets Guillou var kanik i Skara?

Västgötalagen i all ära, den innehåller rader av spännande berättelser, men det verkligt stora historiska romanbygget från den tiden är Erikskrönikan. Den är en lysande skildring av tidig svensk historia från slutet av de eviga striderna mellan Erikar och Sverkrar 1250 med Erik läspe och halte i centrum och fram till att Magnus Eriksson som treåring blir svensk kung 1319. En stor del av tiden skildras av ögonvittnen.

Skara verkar ha varit ett verkligt författarcentrum kring år 1300. Inte nog med Äldre och Yngre Västgötalagen, som båda säkert skrevs i Skaratrakten. Biskop Brynolf Algotsson brukar prisas i litteraturhistoriska luntor som upphovsman till fyra officier, bland annat en hyllning till Skövdes eget helgon Sankt Elin. Det finns de som hävdar att de berömda Eufemiavisorna skrevs av biskopens son Peter, fast det skall förstås ha skett främst under hans landsflykt i Oslo. Och så skulle även den mest lysande av alla våra historiska krönikor, Erikskrönikan, ha skrivits i Skaratrakten. I alla fall delvis.

Under åren har förstås många försök gjorts att fänga in författaren. Att han är västgöte är rätt klart. Han måste haft goda kontakter för mycket har han upplevt själv. Han var både krigskorrespondent i blodiga duster, men också galapetter vid exem-

pelvis hertig Eriks storslagna bröllopsfest i Lödöse när han äntligen gifte sig med tolvåriga norska prinsessan Ingeborg. Han kände dessutom en rad stormän som kunde berätta om andra händelser.



Hertig Erik, är krönikans hjälte. Här Eriks sigill från 1304.

I den här boken presenteras en man som uppfyller dessa många krav. Tyrgils Kristinesson hette han, en man med många strängar på lyran. Han var kanik både i Skara och Växjö och dessutom en tid knuten till Allhelgonakyrkan i Skänninge. Utöver dessa kyrkliga värv var han kanslichef både hos den hertig Erik som är huvudpersonen i Erikskrönikan, liksom efter Eriks död hos hans änka Ingeborg, som mor en av förmyndarna för den treåriga kungen. Om man inte hade stora egendomar gällde det att ha många jobb för att få en hygglig försörjning.

Att han bär sin mors namn är naturligt, han hade ingen officiell far. Förmodligen var pappan en västgötsk kyrkoherde, men sådana fick inte ha barn så han skymtar bara. Och mamman var efteråt som ensamstående mor så utskämd att hon fick bli nunna i Gudhem, ingen man ville gifta sig med henne. Men hon tycks som dotter till Västergötlands lagman ha varit släkt med de flesta stormannaätter i Sverige, så tack vare dessa fick sonen hjälp till studier.

Naturligtvis fick han uppmuntran i sitt arbete med krönikan, som ju på alla sätt förhållar hertig Erik, vilken förmodligen dog av svält i en fängelsehåla efter Nyköpings gästabud, liksom av Eriks änka, den norska prinsessan Ingeborg som på alla sätt försökte skaffa sig makt som en av förmyndarna för den unge kungen. Men mannen som ”beställde” krönikan tycks ha varit ingen mindre än lagmannen i Uppland, Birger Persson. Just det, pappa till Den heliga Birgitta. På så vis kunde han påverka att krönikan hyllade ”rätt” personer.

Boken är verkligen inte lättläst, men man får belöning genom de många exemplen på Skaras och Västergötlands stora betydelse på den här tiden. Kanske är det hög tid för Föreningen för Västgötalitteratur att ordna en nyutgivning av Erikskrönikan med en översättning så att en nutida läsare verkligen förstår alla finesser.

Hans Menzing

Erikskrönikans diktare – ett försök till identifiering. Författare: Bengt R. Jonsson. Förlag: Samlingar utgivna av Svenska forn-skriftsällskapet. Serie 1. Svenska skrifter 94. 400 sidor.

365 bildade dagar i Skara kommun



Jag vill också ha en glass. Gottis, Järnvägsgatan, Skara, 28 juli klockan 15.47. Foto: Johan Söderberg.

Att göra en bok om Skara kommun med en bild från varje dag under 2010 verkar optimistiskt i överkant, men resultatet har blivit mycket bra. Nästan 40 medlemmar i Skara fotoklubb har ställt upp, och åldersspannet mellan 15 och 89 år gör att infallsvinklarna minst sagt är varierande. I min göteborgska ungdom skulle jag ha kallat det en läcker linssoppa, men nu får det räcka med vår vanliga vardag i välkryddad tappning.

Att hitta utsökta bildmotiv i vacker vardag är inte svårt, men en kall, blåsig och regnig höstdag är inte lika lockande. Varje dag har två fotografer varit i farten och lämnat in tre bilder var. Av dessa har sedan en bild utsetts att representera just den dagen. Så det har funnits att välja av.

Det bästa med boken är att det handlar om vardagsnära bilder, ofta sådant vi ser varje dag omkring oss utan att reagera. Sedan har förstås dessa fina fotografer hittat finurligare fotovinklar, bättre ljus och dessutom finns där ofta någon liten poäng som ger liv åt bilden.

Texterna är minimala, under bilden står bara datum, klockslag när bilden togs, fotografens namn plus några ord om vad som fotograferats och var.

I några fall har det blivit tidsdokument, så har exempelvis Rolands foto på Marumsgatan plåtats 19 januari. Inte långt därefter slog affären igen. Just de bilderna har fått kompletterande bildtexter där man får veta lite mer.

Dessutom presenteras förstås fotograferna, klubben och verksamheten. Bilderna kan studera digitalt via en dator (på Västergötlands Museum), och där kan man ju dessutom själv förstora upp dem så att detaljerna syns bättre.

Boken blir allra bäst om man smuttar på den. Då hinner man bättre ta del av bildernas berättelser.

Hans Menzing

365 dagar i Skara kommun. Huvudredaktör: Ove Litorell. Layout: Berit Abrahamsson. Utgivare: Skara fotoklubb. 144 sidor med massor av bilder och korta informativa texter. Plus två kartor över de aktuella områdena.

Boken kostar 180 kr + 30 kr porto. Plusgiro 59 24 33-7

Att inventera lök- och knölväxter – av Karin Persson.

I boken som utgivits av POM – Programmet för odlad mångfald, finns rikligt med beskrivningar och fakta om hur man går till väga för att identifiera lök- och knölväxter som har odlats i Sverige före andra världskriget. POM är ett nationellt program som vill arbeta för att långsiktigt bevara och hållbart nyttja våra svenska kulturväxtresurser. Tanken är att arbetet med kulturväxternas bevarande skall samordnas och utvecklas. Jordbruksverket är ansvarig myndighet och Centrum för biologisk mångfald har fått uppdraget att fungera som samordnare för verksamheten. Arbetet bedrivs från Alnarp. Fram till 2010 har inventeringen pågått som omfattat åtta olika uppslag som efterlyst äldre sorter av kulturväxter. De åtta uppslagen rör: frön, perenner, rosor, frukt- och bär, träd- och buskar, sparris, krukväxter och lökar och knölar. Intresserade kan läsa mer på www.pom.info.

Bokens syfte är att väcka intresse och ge ökad kunskap om de gamla lök- och knölväxterna som fanns i de svenska trädgårdarna förr. Tanken är att den skall kunna användas som en handledning för den som vill inventera gamla trädgårdar. I boken finns också uppgifter om hur länge växterna har odlats i Europa och i Sverige samt deras ursprung. Handledningen består av fyra kapitel; tidig vår, sen vår, sommar och höst. Den är en riktig guldgruva för den som älskar lök- och knölväxter. Dessutom har boken tydliga foton och bra information om varje växt.

Sorterna som tas upp har funnits till försäljning i äldre lökkataloger och priskuranter eller är beskrivna i äldre svensk litteratur. Här beskrivs framför allt växter som odlades i Sverige före 1940. Tidsgränsen är vald med tanke på att Lök- och knöluppropet söker efter växter som kan ha odlats före 1940.

De lök- och knölväxter som kom till vårt land redan under 1500- och 1600-talen, kom ofta från södra Europa. Den vanliga snödroppen kommer exempelvis från södra Europa, narcisser från Spanien och Portugal medan den så vanligt förekommande brandliljan härstammar från Central- och Sydeuropa. Många av de idag så svenska lök- och knölväxterna letades upp av "växtjägare" under 1700- och 1800-talen, från sydvästra Asien, till exempel Turkiet, Kazakstan och Kina.

Dvärgcyklamen, som blommar i mars – april med kaminrosa blommor, beskrevs första gången i Europa 1596. Den härstammar från Balkan, Krim, Turkiet och västra Syrien. Flera arter fanns till försäljning under mitten av 1800-talet och kunde beställas från Göteborgs Trädgårdsförening. I Trädgårdsföreningens priskurant från 1854 fanns flera krokussorter till försäljning med namn som: "Alexander", "Grossfürst", "Sir Walter Scott" och "Rommel".

I gamla västgötska trädgårdar kan man ibland finna morgonstjärna, en 25 cm hög växt med vita, stjärnformade blommor. Den har även gått under namnen "Vårfrulilja" och "Duveträck". Morgonstjärnan började odlas i Europa i slutet av 1500-talet. Man vet inte med säkerhet när den kom till Sverige men Olof Rudbeck, den äldre, odlade den 1658 på Uppsala Botaniska trädgård. Även den vanligt förekommande blå pärlhyacinten har varit i odling sedan slutet av 1500-talet och kom till Norden i mitten av 1600-talet. Det finns även en vit sort som kallas "Pearl of Spain" och en rosa form "Carneum", som båda odlades i slutet av 1500-talet.

En av mina favoriter, brandliljan, en växt som ofta återfinns vid gamla torpruiner i Västergötland, kommer ursprungligen från Central- och Sydeuropa. Linné gav den namnet *bulbiferum* som på latin betyder *bulbus*, lök och *ferre*, bära. Namnet syftar på groddknopparna i bladveckan. I Göteborgs Trädgårdsförening kunde man 1861 köpa en lök av brandlilja för 30 öre.

Ritwa Herjulfsson

Protokoll fört vid Föreningen för Västgötalitteraturs årsmöte, lördagen den 9 april 2011

Årsmötet var förlagt till Skara; Gamla biblioteket samt Djäkne-skolans aula. Över hundra personer hade anmält sig till dagens seminarier, som helt ägnades åt den Äldre Västgötalagen. Medlemmarna hade den unika möjligheten att se originalet av Västgötalagen, som Kungliga biblioteket har lånat ut till Stifts- och landsbiblioteket. Dessutom var tryckningen av den nya utgåvan i två delar av "Den äldre Västgötalagen och dess bilagor" klar. Medlemmarna kunde nu köpa de båda delarna till ett pris av 350 kr.

Närvarande: Ca 35 medlemmar stannade kvar till årsmötesförhandlingarna. Från föreningens styrelse deltog Johnny Hagberg, Sven-Olof Ask, Niklas Krantz, Ritwa Herjulfsson, Annicka Berggren, Clary Winberg, Tore Hartung, Kristina Ström (nyval) samt Arne Johansson (valberedningen).

§1 Öppnande

Ordförande Johnny Hagberg hälsade välkommen och förklarade årsmötet öppnat.

§2 Val av ordförande och sekreterare för mötet

Till mötesordförande valdes Johnny Hagberg och till mötessekreterare valdes Annicka Berggren.

§3 Val av justerare

Till justerare, som jämte ordförande, justerar protokollet valdes: Kerstin Andersson, Lidköping och Barbro Olofsson, Skara.

§4 Fastställande av dagordningen

Dagordningen godkändes.

§5 Kallelse till årsmötet

Kallelse till årsmötet har skett i nr 1 av Meddelandet, som skickas ut till alla medlemmar. Mötet förklarades vara utlyst i behörig tid.

§6 Verksamhetsberättelse

Verksamhetsberättelsen för år 2010 upplästes och lades till handlingarna.

Medlemsantalet för 2010 var: $1.618 = 1.466$ enskilda samt 158 familjemedlemmar.

§7 Bokslut

Resultat- och balansräkning för 2010 fanns i kopia så att alla närvarande medlemmar kunde ta del av bokslutet. Summa tillgångar är drygt 1,8 miljoner kr, årets resultat blev 29.612 kr. De största kostnaderna är tryckkostnader för egna skrifter, Meddelandet mm. Kupongcertifikaten via Svenska Handelsbanken är en god placering.

§8 Revisionsberättelse

Revisionsberättelsen upplästes och lades till handlingarna.

§9 Ansvarsfrihet

Enligt revisionsberättelsens förslag beviljas styrelsen ansvarsfrihet för det gångna räkenskapsåret.

§10 Val av ordförande och styrelse

Till ordförande valdes Johnny Hagberg (omval), 1 år.

Antalet ledamöter fastställdes till 9 st.

Till ordinarie ledamöter för 2 år valdes:

Sven-Olof Ask, Annicka Berggren, Tore Hartung (omval) samt Christina Ström (nyval).

Övriga ledamöter kvarstår ytterligare 1 år:

Ritwa Herjulfsson, Gerd Ljungqvist-Persson, Hans Menzing, Clary Winberg, Niklas Krantz.

Till revisorer för 1 år valdes:

Jörgen Njord (omval) och Gunnar Hagström (omval).

Till revisorssuppleanter för 1 år valdes:

Erik Gustavsson (omval) och Göran Englund (omval).

Till valberedning valdes.

Arne Johansson (sammankallande), Håkan Brander och Thomas Johansson. Samtliga omval.

§11 Årsavgift 2012

Årsavgiften för år 2012 beslöts bli oförändrad. 100 kr för enskild medlem och 125 kr för äkta makar/sambor/institutioner.

§12 Verksamhetsplan för år 2011/2012

Liksom tidigare år planeras tre bokauktioner, utgivning av fyra nummer av medlemsbladet Meddelandet, samt årsskrift. Föreningen deltar i Bok- och biblioteksmässan. Inga utflykter är planerade ännu, frågan tas upp på föreningens sommarmöte.

§13 Årets vackraste västgötabok

Till årets vackraste västgötabok valdes:

Hela världen är på plats. Konsulaten i Göteborg. Författare: Lars O Carlsson och Ulf Andersson. Fotograf: Håkan Berg. Boken är utgiven på Warnes förlag, Göteborg.

Motiveringen bilägges protokollet.

§14 Övriga frågor

Erik Hökås framförde synpunkter på bokauktionerna. Han önskade en återgång till hur bokauktionerna var tidigare. Ej några "bokpaket" och bättre ordning på bokborden.

Han efterlyste också en ny medlemsmatrikel.

Bengt Råsled önskade möjlighet att införa genmälen i Meddelandet. Detta är en policy-fråga som får tas upp i styrelsen.

§15 Avslutning

Ordförande avslutade mötet och tackade för visat intresse.

**Bert Moberg**
Antikvariat
Alltid minst 20.000 böcker i affär och lager.
Sökservice av böcker.
Köper böcker, större boksamlingar
samt gamla svenska bykort.
Korrekt härdering
Österlånggatan 21, Borås • Tel 033-13 02 50
Öppet: månd-fred 13-18, lörd 10-13

EFTERLYSNING – Fotografier och även berättelser om Föreningen för Västgötalitteratur – 50 år 2012!

2012 firar Föreningen för Västgötalitteratur 50 år! Det hela började med ett upprop som samlade en första grupp föreningsmedlemmar som utsåg en interimsstyrelse. Tid och plats var den 29 mars i Lidköping. Föreningen fick sedan sitt namn och stadfästes den 17 maj i Falköping.

I skrivande stund är det mars och drygt ett år tills det var 50 år sedan som föreningens pionjärer samlades. Platsen är Skara, närmare bestämt på väg ned med en lite skrapande hiss till arkiven i källarvalven i Gamla Biblioteket. Dagen skall ägnas åt att studera handlingar som rör föreningens tidiga historia. Dammigt är det inte, hela byggnaden är en vacker och inspirerande miljö, nyrenoverad och fräsch och arkiven i ordning. På hyllan med rubriken Föreningen för Västgötalitteratur finns bokauktionskataloger, protokoll och verksamhetsberättelser, löpande korrespondens om bokutgivning, dokumentation om medverkan på den första bokmässan i Göteborg, Meddelanden och Skrifter. En spegling av tusen och åter tusen timmars ideellt arbete, i författande, i kuvertklistrande, i artikelfunderingar, med forskning, i katalogisering av böcker, och förberedelser inför bokauktioner, i redaktionellt arbete, för att nämna något. Vi tar hissen upp med smakprov ur denna 50-åriga fantastiska kulturgärning. På första våningen har biblioteket en eminent guidning för en av många inbokade skolklasser. Först en introduktion om samtiden, då – när den Äldre Västgötalagen en gång nedtecknades. Gruppen är märkbart intresserad på ungdomars rättframma lite självklara och ibland lite loja sätt, typiskt för början av årtusende nr två. Höjdpunkten kommer efter en stund. Boken själv – en volymmässigt mindre bok men med ett stort oskattbart värde. Kanske någon av dessa framtidens människor om 50 år blickar tillbaka och minns – Jo det var då, 2011 eller var det 2012, som gjorde att jag fick mitt första intresse för Västgötalitteratur. Nu är det 2062 och 100-års jubileum! Verksamhetsberättelsen skall skrivas, och det är enkelt. Åter ett år med kulturgärningar som ett gemensamt tema. Platsen är någonstans i Västergötland. Framtidens människa slår en signal för att boka en tid på det gamla biblioteket i Skara, att ta del av föreningen för Västgötalitteraturs 100 åriga verksamhet. I lokaler som nyligen renoverats.

Du som läser dessa rader har kanske såväl fotografier eller minnen om föreningen från dessa de första 50 åren. Gör det inte bara till en tanke – utan även till en handling. Varmt välkommen att sända mig / kontakta mig om fotografier eller berättelser. Fotografier och annat material önskar vi bara för kortvarigt lån, kanske medan du väntar, så scannar vi av det. Ett varmt Tack på förhand!

Gerd Ljungqvist Persson / 0513-600 29 / info@creadiem.se

FLOBY ANTIKVARIAT

Öppet : söndagar 13-19 (hela året)
Tfn 0515 40940, 40773

Tal av Landshövding Lars Bäckström vid invigning av utställningen om Äldre Västgötalagen på Stifts- och landsbibliotek den 3 maj 2011 i Skara.

Vänner, var vågar man säga vänner också till de man inte känner? Var kan, var man och kvinna känna sig trygg för morgondagen, jo i landet under lagen.

Var känner man oro för kvällen, för den starke, för de många? Jo det gör man i landet bortom lagen. Ja det är lagen som gör att vi tryggt kan säga, lagom är bäst, det finns rätt och hänsyn för var och en.

Ja det är lagen som skapar trygghet och gör det möjligt för var och en att möta morgondagen utan fruktan men med tillförsikt. Och lagen bevakades av lagmännen. Den förste lagmannen i Västgötaland lär ha varit Lumber.

Långt senare, 1634 följde landshövdingen, kungens befallningsman med huvuduppgift att bevaka och se till att lagen följdes av alla och envar. Sedan dess har landshövdingens uppgifter växlats, något har gått bort och något kommit till. Men en huvuduppgift ligger fast, följ lagen och se till att andra gör detsamma.

Idag har vi ett oberoende rättsväsende och domstolar. Men vi på länsstyrelsen vi hanterar fortfarande överklaganden och driver tillsyn i syfte att se till att lagen följs.

Och en av de vackraste dikter jag läst är nog Runebergs, Landshövdingen. från Fänriks Ståls sägner. Där den civile ämbetsmannen, landshövdingen, trotsar den ryska militärmakten och värnar medborgaren med stöd av lagen. Den dikten säger:

Då stod Wibelius vid sitt domarbord, Och där låg Sveriges lag. Han sänkte tungt sin hand uppå dess pärm, Hans blick, på boken fästad, lyste klar: Herr general, här ni ser ett beskärmt, För dem, ni hotat har.

Här är vår vapenlösa trygghet än, Vår lag, vår stora skatt i lust i nöd; Er härskare har lovat vörda den, Den vädjar till hans stöd. I den, sen sekler ren, det stadgat stått, Att, bryter en, all skuld är endast hans, Att mannen böter ej för hustrus brott, Ej hustrun för sin mans.



Landshövding Lars Bäckström invigningstalar.

Om det är brott att kämpa för sitt land, Vartill vart ädelt hjärta svarar nej, Så utkräv straff av män med svärd i hand, Av barn och kvinnor ej! Ni segrat, makten tillhör er i dag, Jag är beredd, gör med mig vad ni vill! Men lag skall överleva mig, som jag, Långt efter den blev till.

Det bistra uttryck, krigarnas anlet haft, Var borta, varmt han mötte gubbens blick; Han tog hans hand och tryckte den med kraft, Och böjde sig och gick. Och dessa vittnen två, som dröjde kvar, De nämnde ofta sen med eldad håg, Om en förklaring stilla, underbar, Som i hans anlet låg.

Att detta sken var himmelskt skönt, därom, fanns blott en enda tanke hos de två; Men varifrån det vackra ljuset kom, Blev olikt tytt ändå. Den ena höll det för ett yttre lån, Av dagens sol, som lyste mild och klar; Den andra sade: "Det kom inifrån, Hans

samvete det var.

Wibelius var hans namn, senare landshövding i Värmland, en efterföljare till Lumber.

Ja lagen och samvetet är en stark kraft. Och Äldre Västgötalagen bär budet, helt säkert från 1200-talet till våra dagar, troligen långt äldre. Och i den traditionen ingår jag, ingå vi alla, i det svenska rättsamhället. Land skall med lag byggas.

Jag som landshövding är ordförande i SAMEB, arbetsgruppen mot ekonomisk brottslighet, tillsammans med polis, åklagare, domstolar, skattemyndighet, ekobrottsmyndigheten, kronofogden och säpo.

Inte mot medborgaren utan för var och ens rätt och trygghet. Land utan lag är inte land, det är djungel och nävrätt istället för landslag.

Och början och starten var vår Västgötag, den äldre Västgötalagen, B59, som nu är hemma i Skara. Visst är det en dag att fira.

Hur såg det gamla Västgötalandet ut. Ett land av fria bönder, ett landskap där fria bönder sedan urminnes tider valde präst och Biskop. Men också ett land där herremakt började växa fram och där påven i Rom ville ta kontroll och göra kyrkan Romersk katolsk.

Vi tror oss veta att lagen skrevs ned 1220, vår handskrift här idag är från 1280. Den lär vara nedskriven av Birgers Jarls äldre halvbror, lagman, Eskil Magnusson.

Det var tider av snabb förändring, slaget vid Gestilern 1210, där Erikska ätten vann mot Sverkerska ätten, slaget som beredde mark för Birger Jarl.

Och sen Skänninge möte 1248, där Påven tog kontroll och Birger Jarl fick rätt att bruka Romerska rätt i riket. Bjällboätten tar makten hur går det då för bonden?

Vad sade bonden? När Adam tröskade och Eva spann vem var då herreman, vem var då dräng? Vem skulle skydda och värna bonden när Påve och Jarlens makt växte stark?

Ja där finns lagen och lagens folk, allt från Judar, Kristna till Muslimer, Torah, Bibel, Koran, allt är folk under Gud och lagen, men som många profeter och ledare tagit strid om, inte nödvändigtvis under syndig Påve eller ond kung, vare sig det är Edmund mordbrännaren Kolbränne eller Edmund Slemme.

Ja Västgötalagen var nog i tal äldre än både påvens legat, Jarl och Kung. Det var lag i tron men inte bara kungens lag. Det var folkets lag stiftad av de fria på tinget, stortingets lag, alla västgötars ting och alla västgötars lag.

Vad var Eriksgatan, jo kungens resa för att betyga sin vörnad för landskapen, lagen och tingen. Något som påminner om Katalanernas trohetsed till sin Kung.

"We, who are good as you, swear to you, who are not better than us, to accept you as our king and sovereign lord, provided you observe all our liberties and laws- but if not, not."

"Vi som är lika mycket värda som dig, lovar och svär till dig, som inte är mer värd än oss, att godkänna dig som vår suveräne herre, under förutsättning att du iakttagert alla våra friheter och våra lagar, men om inte, så ej."

Ja lagen var viktig, det är landskapslagen och Eriksgatan som ger motkraft mot herremakt i Alsnö stadgan från 1280, Magnus Ladulås och som bereder väg för svenska folkets urgamla rätt att sig själva beskatta, till träldomens avskaffande genom Skarastad-agen 1335 och Magnus Eriksson landslag från 1350.

Ja mycket har hänt sedan dess, men steg för steg har demokratin vunnit seger, All offentlig makt utgår från folket och kanske var det första steget när Västgötabönder formulerade sin landskapslag.

Och så mycken kunskap vi fått genom denna skrift, så få sidor, rara 47 sidor, men med kunskap om allt från Olof Skötkonung

till lekarens svåra ställning att hålla fast kalvens svans.

Så välkommen hem nr B59, Äldre Västgötalagen, Både Lumber och Eskil Magnusson ler i sin himmel, landshövding tar emot, men mest av allt hälsar alla de ättlingar som vann rätt genom lagen, välkommen hem.

Västgötaförfattare skriver ny succéroman

För två år sedan gjorde den unga Amanda Hellberg succédebut med romanen Styggelsen, som utspelas i författarinnans hemtrakter, Varnhem och Skara och är en renodlad skräckhistoria. Den innehåller vidriga scener, där en synsk flicka utsätts för grymma övergrepp av en sadistisk sköterska och utnyttjas av en charlatan till pastor, som med hjälp av flickan och egen spiritistisk humbug lurar sin frikyrkoförsamling på pengar. Del två i Styggelsen utspelas i Skara och huvudperson där är en ung flicka med övernaturliga gåvor som heter Maja Grå. I Amanda Hellbergs nya roman som heter Döden på en blek häst återkommer Maja Grå som huvudperson. Hon studerar nu konst i Oxford men har kvar sin förmåga att ana sig till både framtid och se det som hänt i det förflutna. Maja Grå upptäcker att hennes mamma brutalt mördats i Brighton men att det i Oxford finns tydliga spår efter henne. Misstänkta mördare studerar eller undervisar i Oxford och efter villospår och förvecklingar lyckas Maja finna mördaren och dessutom kommer hon genom en kombination av dröm och verklighet att finna en naturlig orsak till att flera studenter dött.

Döden på en blek häst är inte lika hemsk och fylld av vidrigheter som debutromanen men är ändå en pålitlig spökhistoria med mycken spänning, oväntade effekter och inslag från den hinsides världen. Och Amanda Hellberg skriver en mycket njutbar svenska, den är uttrycksfull och originell och hon målar upp både miljöer och personer med en ömsom bred och ömsom smal pensel med mycken färg. Hennes skildring av den gamla och vördnadsfulla Oxfordmiljön är briljant. Det märks att Amanda Hellberg har en artistisk begåvning, hon tecknar också barnböcker med stor framgång. Hon bor numera i Oxford, är nybliven mamma och hennes man är disputerad Oxfordlärd.

Bokmarknaden i Sverige är i dag fylld av halvdåliga deckarförfattare, mest kvinnliga, som ansträngt försöker få upp spänningen runt ett mord. Ofta blir det en banal historia, där den minst misstänkte till slut tas av polisen. Det är därför intressant och roligt att författare som Amanda Hellberg, hon är faktiskt inte ensam, gärna effektfullt blandar in övernaturliga tilldragelser i sina spänningsromaner. Det ger boken ett nytt, kusligt och annorlunda innehåll som inte känns som om man läst det förut.

Tore Hartung

Amanda Hellberg, Döden på en blek häst. Forum förlag Inb. 315 s.

ANTIKVARIATET I SKÖVDE

Monica Lindström

Döbelns gata 1

541 50 Skövde

Tel. 0500-41 06 56

Öppet

To-Fre: 10-13, 14-18

Lör: 10-13

Roman utspelad i 50-talets Lidköping

Romaner med personer och handling från Lidköping är sällsynta för att inte säga obefintliga. Nyligen har emellertid den Lidköpingsfödde Gunnar Odhner presenterat en sådan. Romanen är till största delen självbiografisk, författarens alter ego får under sin barn- och skoltid i Lidköping på 1950-talet vara med om både tragiska, spännande och glada händelser. Dessa är berättade med stor psykologisk insikt och trovärdighet, författarens misslyckanden under skolgången väcker medlidande och hans realistiska porträtt av lekkamrater och indianliv i Kartåsskogen är skildrade på ett levande och äkta sätt.

Odhner växte upp i en tjänstemannafamilj, pappan var ingenjör på Meken och mamman är hemmafru. Av henne lär han sig att vara tolerant och att inte smussa och ljuga. Hon förefaller ha varit en ordentlig mamma men det kan man inte säga om pappan. Han dricker varje lördag och kommer då ofta hem berusad och uppträder hotfullt. Ändå porträtteras han av sonen med förståelse och kärlek, de har trots allt många trivsamma stunder tillsammans. Odnhers uppväxt hade sina mörka sidor men hans barndom verkar inte ha varit alltför svår. Lidköping tycks ha varit en trivsam och spännande stad att stad att växa upp i.

Odhner har något av ett fotografiskt minne, det visar han genom att generöst dela med sig av lokalfärg och exakta tidsbilder. Han skildrar med nostalgi VSK-stugan på Kinnekulle, han berättar om sin fruktan för Margretelundare, letar porslin på Rörstrandstippen, smiter in på Filsbäck för att se Nacka klacka tvåkronor, ser sorkarna, d v s LBK, spela fotboll på Lilla Bommen och dansar till Tötas orkester. Detta och mer därtill gör att många Lidköpingsbor kan läsa romanen med igenkännandets glädje.

Boken kan inte kallas nyckelroman men många på Odnhers tid välkända stadsbor passerar i alla fall revy. Bara i undantagsfall nämns de vid namn men går att känna igen, t ex Riksbyggechefen Granbom, stadsfullmäktigeordföranden Folke Svensson, adjunkten Tidestedt på läroverket och bryggeridisponenten Nilson-Dag. Namngivna är dock de legendariska originalen Blinde Kalle och potatisförsäljaren Sista Måttet.

Att Odhner kan behandla svenska språket på ett utsökt sätt visar han i sin roman. Han har tidigare visat det i sina diktsamlingar, exempelvis genom några rader i sin dikt Startpunkt, där han beskriver Lidköping:

Mitt i staden
låg som en ursäkt eller motvikt
Skandinavians största torg
vars slitna kullerstenar
fylldes med blommor
och fisk på lördagarna.
Stadens invånare
vaknade ur sin dvala.
Några tog cykeln
och åkte till Villa och badade.
Den leriga ån blänkte.

Romanen Barnet som inte kunde ljuga är läsvärd och bjuder på nostalgiska tidsbilder. Det är en roman som ger en god psykologisk bild av en pojkes utveckling från barn till gymnasist. Odhner planerar en fortsättning på sin Lidköpingsroman och den kommer säkert att bli efterlängtat av alla som läst första delen.

Tore Hartung

Gunnar Odhner, Barnet som inte kunde ljuga. Norlén & Slottner Förlag. 240 s.

När privata böner lockade länsman



Missionskyrkan. Numera välkommen granne till Domkyrkan

Från predikstolen i Skara domkyrka varnade domprosten ogillande för de sannolikt våldliga följderna om det uppfördes ett Bönehus i Skara. Nästan granne med Domkyrkan dessutom. Nå, Bönehuset byggdes och på samma tomt står idag Missionskyrkan. Idag gläds man säkert i Domkyrkan över sin granne, men 1873 såg Svenska kyrkan med ogillande på all konkurrens.

Gunnar Hallingberg är docent i litteraturvetenskap, född i Skara och bor numera i Skövde, det märks genom att exemplen i boken ofta är hämtade från Västsverige. Det moderna genombrottet i svensk litteratur brukar förläggas till 1880-talet, men Hallingberg söker sig tillbaka kring 1850 då folkväckelsen gick till kamp för religionsfrihet och förnyelse inom kyrkan, men också lade grunden till det moderna demokratiska Sverige som folkrörelserna så starkt bidrog till att forma.

Läsarna syftar alltså på människor som flitigt ägnade sig åt att läsa Bibeln och andra andliga skrifter. Detta borde ju samhället och kyrkan uppmuntra, men så var det inte. Kyrkan ville ha monopol på religionen och det så kallade konventikelpakatet förbjöd privata samlingar i stugorna kring Guds ord.

Första gången ordet använts i skrift verkar vara i ett dokument från Skara domkapitel 1761 och handlar om en grupp bönder från Fröjered sydost om Billingen som samlades kring en 25-årig komminister, inte bara i kyrkan utan även vid möten vardagskvällar. De gick inte ens på krogen längre eller på de lekstugor som anordnades, och väckte uppseende bland grannarna. Så fick det inte vara, en ung prästvikarie fick inte störa ordningen. Dessbättre är domprosten Andreas Knös i Skara förstående och förlåtande, det var annars inte så vanligt.

1850 fastställde Högsta domstolen straffet landsförvisning för Fredrik Olaus Nilsson, föreståndare för Sveriges första baptistförsamling. Han hade lett nattvardsfirande i ett hem utanför Borås när en lindrigt nykter pöbelgrupp rusade in, grep honom och släpade honom till länsman i Skene där han i sju dagar satt inlåst i en iskall cell utan säng. Kungen, Oscar I, försökte hjälpa honom men Nilsson vägrade lyssna till det kungliga rådet att upphöra med verksamheten. Så Nilsson tvangs emigrera till Amerika, och många i församlingen följde efter under flitiga

kommentarer från pressen ute i Europa.

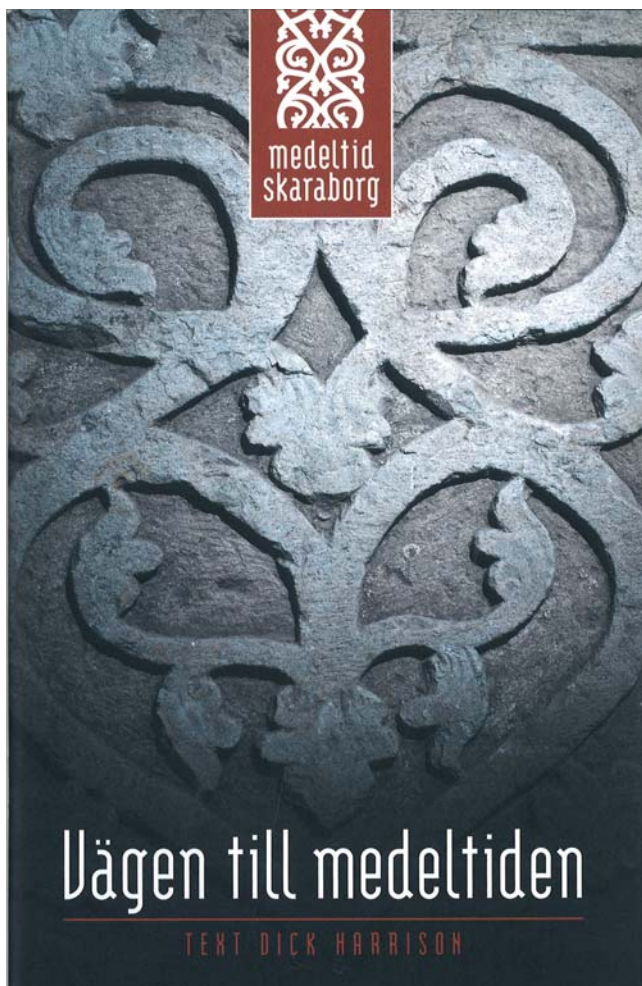
Exemplet Fröjered visar att det kritiserade läseriet inte bara handlade om de frikyrkor som skulle växa fram. Även inom Svenska kyrkan skulle det vara ordning, folk skulle gå till sin egen kyrka hur trist prästen än predikade, och inte vandra mil-tals för att få höra en mer spännande förkunnare.

Inte minst här i Västergötland fanns en rad präster som locka-de mängder av lyssnare från ett stort område, och det var förstås inte populärt bland de andra prästerna. Detta är något som vi kanske har än svårare att förstå idag. Men det stora problemet var förstås frikyrkorna som lockade allt fler. De var dessutom föregångare när det gällde nykterhet, de bekämpade på alla sätt det på sina håll våldsamma supandet. Inte ens det var alltid upp-skattat av överheten.

Detta är en högst vetenskaplig bok med tonvikt på den lit-terära tolkningen av läsandet, men där finns en rad intressanta exempel från denna brytningstid. Många av dem är hämtade från våra trakter.

Hans Menzing

Läsarna. 1800-talets folkväckelser och det moderna genombrot-tet. Författare: Gunnar Hallingberg. Förlag: Atlantis. 479 sidor med en del trevliga gamla bilder.



Dick Harrison skriver om Skaraborg!

I ett häfte på 32 sidor beskriver Dick Harrison ett dussin medel-tida besöksmål i Skaraborg. Häftet är givetvis ämnat för turister – men alla och envar har kunskap att hämta i det vackra häftet. Varnhem, Husaby, Gudhem och Forsvik är några av besöksmå-len. Häftet kan beställas från Skara turistbyrå (0511-32580) och kostar endast 20:- plus porto.

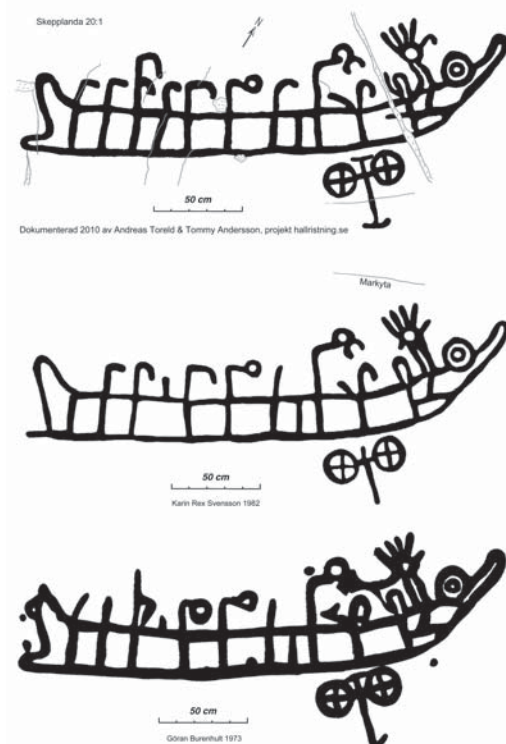
Nymålade hällristning i Skepplanda



Skepplanda 20:1, Stugåsberget. Foto: Andreas Toreld, projekt hallristning.se.

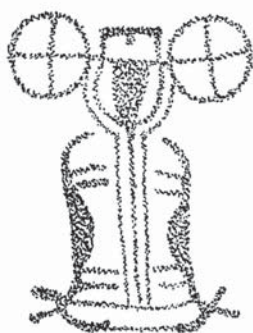
Varje år låter länsstyrelsen i Västra Götalands län utföra vårdar-beten på och måla upp ett stort antal hällristningar i länet. De flesta av dessa ristningar finns i Bohuslän, men flera intressanta ristningar finns också i Dalsland och Västergötland. År 2010 målades bland annat hällristningen Skepplanda 20:1 på Stugås-berget av mig och min kollega Andreas Toreld, Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar.

Hällristningen på Stugåsberget är känd sedan början av 1920-talet och har beskrivits och dokumenterats flera gånger. De bästa av de tidigare dokumentationerna är gjorda av Göran Burenhult 1973 och Karin Rex Svensson 1982. Vad som är märkligt med dessa tidigare beskrivningar, avbildningar och dokumentationer är att de skiljer sig från varandra på flera detaljer. Av den anled-ningen beslutade vi att göra en ny dokumentation av hällen.



Tre olika dokumentationer av hällristningen Skepplanda 20:1.

Hällristningen består av två figurer, ett skepp och en tvåhjulig kärra, så kallad vagnsfigur, men är ändå en av de mest intressanta hällristningarna i landskapet. Skeppet är 2,8 meter långt och därmed det längsta skeppet och största hällristningsfiguren i Västergötland. Skeppet är av dubbellinjetyyp med spantstreck och bemanningsstreck som krökt avslutning. Längst fram på skeppet är två koncentriska cirklar och en handfigur. Cirkelarna symboliserar sannolikt ett öga. Både hand och öga är ontavvärjande symboler. Vid medelhavet är det fortfarande vanligt att man målar ögon på båtar, för att dessa ska avvärja de faror som finns på havet, något som man bland annat kan se på båtar i Valettas hamn på Malta.



Vagnsfigur med tydlig vagnskorg och dragare på Brastad 128:1 i Bohuslän. Funnen och dokumenterad 2010 av Tommy Andersson och Andreas Toreld, projekt hällristning.se.



Vagnsfigur på Skepplanda 20:1 i Västergötland. Dokumenterad 2010 av Tommy Andersson och Andreas Toreld, projekt hällristning.se. Figurerna är inte skalenliga.

Vagnsfiguren på ristningen är den enda av sitt slag i landskapet. Vagnar och kärror på hällristningar är i allmänhet ristade i ett tydlighetsperspektiv, vilket innebär att varje del av vagnen/kärran är avbildad i sitt tydligaste perspektiv. Själva vagnen med tistelstäng är avbildad uppifrån, medan hjulen är avbildade från sidan. Därför ser det ut som om att vagnen har utvikta hjul på hällristningen. Våren 2010 hittade vi en mycket vacker vagn på en hällristning i Bohuslän. Denna vagn har både vagnskorg, vilken är avbildad uppifrån, och dragare, hästar, som är avbildade från sidan.



Det mycket branta Stugåsberget med hällristning Skepplanda 20:1. Foto: Andreas Toreld, projekt hällristning.se.

Även hällristningens läge på berghällen är mycket ovanlig. Vanligen är hällristningarna inhuggna på svagt sluttande hållar, där hällristaren suttit bekvämt medan han eller hon huggit in figurerna på hållen. Hällristningen på Stugåsberget är däremot inhuggen på ett nästan lodrät berg, men på en sådan höjd att ristaren kunnat stå i en bekväm arbetsställning. (Bild 4.) Figurerna är huggna med linjer som är ovanligt breda, 4–5 cm och relativt djupa. Men ändå kan linjerna och huggningarna vara ganska svåra att urskilja mot bergets något vittrade yta om de inte är imålade.

Hällristningarnas betydelse är inte helt klarlagd, men mycket pekar på att de åtminstone till en viss del har en religiös eller kultisk betydelse. En vanlig teori är att hällristningarna har ett samband med solkult. Man tänker sig att solen har dragits på en vagn under dagen. På natten har solen färdats på ett skepp på havet under jorden. För att solen ska fortsätta att gå sin gilla ban, har det varit viktigt av avbilda de olika transportmedlen. Hällristningen på Stugåsberget i Skepplanda kan visa det kritiska ögonblicket på morgon eller kväll då solen bytt transportmedel.

Vill du veta mer om och se mer bilder på hällristningar, så är du välkommen att besöka vår hemsida www.hallristning.se.

Tommy U Andersson

Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar

Olycklig kärlek för 230 år sedan slutade med mord

Tidningarna i det dåtida Sverige uppmärksammade säkert det mord om begicks den 22 februari 1778 i Västmanland. Mördare var studenten och prästsonen från Källby, Christian Scherping och han fick sina gärningars lön en disig oktobermorgon, då han tillsammans med fängprästen gick genom täta åskådarmassor för att halshuggas på Svinskogens avrättningsplats utanför Köping. Rannsakningen i Kolbäcks tingshus hade sannolikt varit både opartisk och rättvis, men bevisen var ovedersägliga och Scherping hade erkänt. Straffet kunde enligt dåtida hårda lagar bara bli ett, nämligen halshuggning.

Hur den dömda reagerade på galgbacken vet man inte, någon äventyrlig räddning i sista sekunden ägde dock inte rum utan bodeln verkställde domen med ett, som man hoppas, raskt hugg. Därefter klöv han kroppen med stor yrkesskicklighet och satte upp den på ett stegel, mördaren till straff och androm till varnagel.

Kvinnan av börd och mannen av folket

En dåtida brottsplatsutredare hade haft en lätt uppgift att finna liket, mördaren, motivet och mordvapnet. Den mördade var majoren och riddaren Magnus von Brömssen och gärningsmannen Christian Scherping hade varit anställd hos majoren som informator för dennes bägge söner. Det fanns emellertid också en dotter i huset, nämligen den vackra Beata Sofia och det bar sig naturligtvis inte bättre än att unga fröken och informatorn tittade varandra alltför djupt i ögonen. Detta gick nu inte an. En fattig student, som enligt tidens sed var tvungen att försörja sig som informator för att bekosta studierna i Uppsala, var ingen lämpligt parti för en fin fröken. Hon skulle självfallet gifta sig med en jämlike och inte sänka sig under sitt stånd. Det var tidens och också hennes föräldrars bestämda åsikt. Vad Beata själv ansåg var av föga vikt, hon hade att lyda föräldrarna och de

tålde ingen opposition.

Christian Scherping var 25 år och Beata tre år yngre och tydligen hade de fattat tycke för varandra, träffats i smyg och länge lyckats hålla sin kärlek hemlig. Detta hade inte gått i längden, någon hade kommit på dem och möjligen kan datum för mordet, den 22 februari, ge en ledtråd. Beata hade firat sin födelsedag dagen innan och kanske hade då Christian tagit mod till sig och anhållit om hennes hand hos den barske majoren. Hur som helst, vetskapen om de ungas kärlek gjorde majoren rasande och han avskedade informatorn med omedelbar verkan. Han fick order att genast packa och göra sig klar för avfärd tidigt följande morgon. Ett mera bestämt avslag torde få friare fått.

Mordet

Det som sedan hände kan kanske med en smula fantasi rekonstrueras. Den unge informatorn hade troligen en pistol på sitt rum, annars var det lätt att i huset leta upp flera. Det misslyckade frieriet hade gjort Christian desperat. I nattens timmar laddar han omsorgsfullt pistolen och planerar en gruvlig hämnd. Han ser ingen framtid för sig utan sin älskade, han är likgiltig för sitt eget öde, men ett förtärande hat mot majoren, svärfadern in spe, bränner i honom. Han har mist förmågan att tänka klart, bara tanken på att skada majoren känns viktig.

När gryningsljuset skymtar är Christian redan klädd, natten har varit sömnlös och han har sin plan klar. Packningen av hans få tillhörigheter har inte tagit lång tid, han har provsiktat med pistolen och den är skjutklar. När frukosten är klar att serveras i majorsbostället går han långsamt nerför trappan, hälsar förstrött på majorskan och på sina lärjungar. Beata har ännu inte visat sig, gårdagens händelse har säkert gett henne huvudvärk och rödgråtna ögon, hon vill inte visa sig. Pistolen har informatorn gömt i kläderna och plötsligt, när den bistre majoren visar sig, höjs en pistol och ett skott smäller. Trots sin upprörda sinnessämning har Christian siktat bra. Skottet tar i huvudet och döden torde ha inträffat omedelbart.

För familjen von Brömssen var chocken svår, ingen fattade först vad som hänt. Men snart började allt bli uppenbart. Majorskan grät, och sönerna svor men övermannade raskt mördaren. Beata kom nedrusande för att omedelbart svimma vid åsynen av den döde och blodige fadern. Bud gick till länsman, som kom i karriär och efter ett inledande förhör tog med sig gärningsmannen i sin kärra till häktet i Kolbäck. Där skulle också rättegången äga rum. Den dröjde dock av någon anledning, bevisen var ju klara, vittnen fanns och mördaren hade erkänt. Efter ett drygt halvår var det i alla fall dags och domen blev den väntade, halshuggning följt av stegling.

Prosten Scherping

Det fanns säkert de i Lidköping och Skara med omnejd som muttrade om att mördaren ärvt något av sin fars sinnelag och de hade kanske inte helt orätt. Fadern, Jakob Scherping, saknade förvisso inte begåvning; efter studier i Uppsala hade han prästvigs och verkat som präst och lärare i Stockholm. När han sedan sökte sig till hembygden blev han utnämnd till kyrkoherde och efter några år också till prost i Källby. Både i Uppsala, Stockholm och Källby studerade han flitigt, han var mycket språkbegåvad. Han gav ut en rad böcker, inte bara på svenska, utan också på hebreiska, grekiska, latin och tyska och han var också en begåvad poet. Ofta anlätades han som skald vid olika slag av högtidligheter, som dåförtiden var otänkbara utan en längre dikt.

Var prosten Scherping känd för sin stora lärdom så var han också ökad för sitt trätlystna sinne. Det sägs att han blivit prost för att fås att iakttä vanligt hyfs och hövlighet och själv lär han

ha sagt: – Andra bliva prostar för pengar, jag har blivit det för slängar. I en tid då man kunde köpa sig prästämbeten hade man tydligen försökt att sätta munkavel på honom genom att utnämna honom till prost. Det misslyckades, från prästgården i Källby kom i tal och skrift en rad vanvördiga uttalanden om både stat och kyrka. Vid flera tillfällen dömdes Jakob Scherping både till avbön och kännbara böter. Men det hjälpte föga. När han en gång hämtats av länsman för att föras till Brunsbo och be biskopen om ursäkt passade han på att smita sin väg medan länsman anmälde hans ankomst. Scherping fick hämtas en gång till och då blev ursäkten framförd, om än mycket motvilligt.

Jakob Scherping sökte 1751 tjänsten som teologie lektor vid Skara Gymnasium. Konsistoriet som skulle yttra sig över de sökande skrev om prosten, att han förvisso genom sina arbeten var tjänlig till sysslan, men ”att han hans uppförande är allom bekant och att hans trätosamhet hos alla rättsinniga gjort honom förhatlig”. Scherping blev inte utnämnd och kanske var det lika bra det, sänjan och arbetsron vid gymnasiet hade säkert blivit lidande. Han hade sannolikt kommit att stöta sig med lärjungar, kollegor och målsmän.

Säkert hade studenten Christian Scherping ärvt en del av sin fars häftiga och grälsjuka sinne, kanske var det rentav detta som kom att utlösa dådet mot major von Brömssen. Otroligt verkar det inte.

Följder

Ofta är det ju så att en händelse inte bara påverkar de närmast inblandade utan också gör att många människor oförskyllt kan drabbas. Mordet i Västmanland fick tragisk utgång för majoren och informatorn, det är ställt utom allt tvivel, bägge fick en våldsam död. Andra fick leva längre men under tragiska förhållanden. Beata von Brömssen gjorde aldrig något gott parti, hon dog ogift och kunde aldrig glömma sin ungdomskärlek.

Christian Scherping hade 13 syskon, en syster slutade sina dagar på hospital, hennes nerver tålde kanske aldrig påfrestningen av att ha en bror som var mördare och allt tissel och tassell om mordet. Ett annat syskon var Klas Scherping som 1775 blivit vice borgmästare i Lidköping och 1778 fått över 800 röster vid borgmästarevalet. Detta borde normalt ha räckt till en utnämning men så blev inte fallet. Det verkar alldeles klart att dådet i Västmanland påverkade valet. De goda Lidköpingsborna ville inte ha en borgmästare som hade en mördare till bror. Klas Scherping tvingades flytta och gömma sig i anonymitetens Stockholm, där han dog olycklig, ett offer för grämelse och brända drycker.

Skottet mot majoren kom att påverka många människors öden, men det kan man knappast begära att Christian Scherping skulle inse och ta hänsyn till tidigt på morgonen den 22 februari 1778.

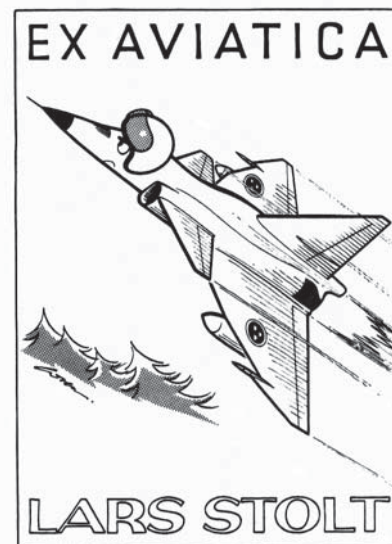
Tore Hartung

Göteborgiana

Nu finns det en blogg med inriktning på göteborgslitteratur och göteborgsk lokalhistoria. Adressen är <http://boksamlarenigoteborg.blogspot.com> Förhoppningen är att "siten" skall kunna bli ett forum för erfarenhets- och åsiktsutbyte kring göteborgslitteratur.

Med boksamlarhälsning
Jan Westin

EXLIBRIS – stor konst i litet format.



Svenska Exlibrisföreningen bildades fredagen den 7 december 1934. Från 1936 ger föreningen ut årsböcker och medlemsbladet Exlibriscirkuläret.

Svenska Exlibrisföreningen är en ideell och opolitisk förening med syfte att främja god exlibris-konst. Föreningen samlar alla som är intresserade av exlibris – konstnärer, bokvänner, samlare, släktforskare m.m. Medlemmarna kommer från Sverige, de nordiska länderna samt även övriga Europa.

Exlibris är bokägarmärken som talar om vem boken tillhör. Exlibris kan också vara små grafiska blad, konstverk i miniatyr, som är uppskattade för dess skönhet och kan utgöra samlarobjekt.

Exlibris är också intressanta att studera ur personhistorisk synvinkel – närmare 20 000 personer i Sverige har hittills ägt ett exlibris.

Exlibris framställs i konstgrafiska tekniker eller med annan tryckmetod, alltefter önskemål och möjligheter. Val av motiv kan variera – yrke, hemstad, hobbies eller exlibris bestående av text, s.k. typografiska eller kalligrafiska. Man kan också välja speciella exlibris för böcker om trädgård, fåglar, resor, deckare m.m.

Exlibrissamlande är mycket internationellt och föreningen är ansluten till Fédération Internati-

onale des Sociétés d'Amateurs d'Exlibris och har kontakter med exlibrissammanslutningar i hela världen. Föreningen ordnar medlemsträffar för att stimulera till samlande och byte av bokägarmärken. Inkomna tidskrifter och medlemsblad presenteras på föreningens möten. Fyra gånger per år ger föreningen ut Exlibriscirkuläret och därtill en årsbok ungefär vartannat år. Årsavgift är f.n. 210:-kronor och 30 € för medlemmar utomlands.

Vill Du bli medlem i Svenska Exlibrisföreningen?

Sätt in årsavgiften på Svenska Exlibrisföreningens plusgiro 33 45 82-4 med Ditt namn och adress så skickar föreningen ett välkomstpaket.

För mer information kontakta ordföranden Olof Reichenberg, telefon 0708-89 96 70 eller besök vår hemsida: www.svenskaexlibrisforeningen.se

Nationalencyklopedin: Lat., eg. "ex libris" – ur böcker.

